

EVANGHELOS AVEROFF-TOSSIZZA

Amintiri și speranțe

EDITURA ION CREANGĂ

ILUSTRAŢII DE C. PILIUŢĂ

EVANGHELOS AVEROFF-TOSSIZZA

AMINTIRI ŞI SPERANŢE

POVESTIRI

ÎN ROMÂNEŞTE DE

DUMITRU NICOLAE

CUVÂNT ÎNAINTE DE

TIBERIU UTAN

EDITURA ION CREANGĂ BUCUREŞTI, 1979

ΕΫΑΓΓΕΛΟΫ ΑΒΕΡΩΦ-ΤΟΣΙΤΣΑ

ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ ΚΑΙ ΤΩΡΙΝΑ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ, 1978

Cuvânt înainte

Culegerea de povestiri AMINTIRI ŞI SPERANŢE vine şi se alătură altor cărţi traduse la noi — „Porumbeii“ şi „Pădurea bucuriei“ — definind şi mai limpede în faţa cititorului român originalitatea, harul şi înţelepciunea distinsului scriitor grec Evanghelos Averoff-Tossizza.

Dispunând de un registru artistic bogat, divers, acest autor îşi alege eroii de preferinţă dintre oamenii obişnuiţi, „de rând” (zidar, ostaş, meşter argintar), iar când recurge la personaje parabolice (porumbeii sau pădurea cu poporul ei de arbori) o face tot în ideea de a dovedi încă o dată frumuseţea morală şi forţa oamenilor celor mulţi şi simpli.

Toate descoperirile cu privire la relaţia adeseori derutantă dintre aparenţă şi esenţă, scriitorul le operează chiar în faţa lectorului, folosind un stil polemic, dezvăluind, de pildă, în contrast cu valoarea, creativitatea şi nobleţea muncitorilor modeşti, cruzimea şi golul imens ce se ascunde sub platoşa aurită a tiranilor.

Formulele artistice abordate în diferitele sale cărţi se desfac într-un evantai larg, uneori autorul pornind de la relatarea unor întâmplări cu tâlc datate precis calendaristic şi făcând trimiteri la nume cunoscute din istoria Greciei, ca alteori să construiască riguros fabule ample, să suprasolicite ficţiunea, imaginând întâlniri între oameni ce au trăit în secole diferite. De remarcat că totdeauna modalităţile alese îi permit scriitorului luminarea optimă a ideilor aduse în dezbatere. Astfel în povestirea „Amintiri şi speranţe” Grecia de azi e cunoscută şi „cântărită“ prin ochii unui martor inedit: un discipol al vestitului luptător pentru libertatea Greciei, Karaiskakis, revenit la viaţă după 150 de ani şi, brusc, cu zestrea sa de obiceiuri şi idealuri, confrutat cu mentalitatea tinerilor greci de azi.

Talentul autorului de a fi imaginat o astfel de situaţie încarcă de semnificaţii întreaga lucrare, întrebările fiind puse simultan şi trecutului, şi prezentului: Oare luptătorii pentru libertate aşa şi-au imaginat societatea pentru care şi-au jertfit chiar viaţa? sau: Cum au preţuit şi valorificat contemporanii sacrificiile făcute pentru ei de către înaintaşi?

Fără a fi un paseist, scriitorul atrage atenţia contemporanilor, în permanenţă, asupra tezaurului ce trebuie păstrat: virtuţile înaintaşilor, respectul pentru oameni, dragostea de ţară, setea

de dreptate şi libertate. La trecutul mare, el doreşte ţării sale şi lumii întregi un mare viitor.

De remarcat că, dincolo de diversitatea formulelor artistice abordate şi a tipurilor de eroi, de tonul când glumeţ, când de o mare gravitate, unitatea cărţilor lui Evanghelos Averoff-Tossizza stă nu numai în acuitatea cu care slujeşte marilor idei democratice ale actualităţii, dar mai ales în arta sa de a dezbate totul cu acea seninătate şi simplitate cultă, elenă.

Într-un stil simplu, eliberat de găteli, meditaţiile profunde vin firesc, uşor. Un porumbel căzător din Ianina, tandru şi cutezător, „grec“ mândru de ţara lui mică în întindere, dar mare în dimensiunile sufleteşti (personajul central al cărţii „Porumbeii“), va fi dezamăgit de porumbeii „aristocraţi“ din piaţa San Marco a Veneţiei, porumbei obezi care şi-au pierdut până şi mândria de a zbura, porumbei cu nume nobiliare, dar care abia se pot înălţa până la palmele turiştilor ce-i ademenesc cu câteva grăunţe.

Şi în cartea „Pădurea bucuriei” Averoff-Tossizza îi invită pe cei tineri într-o aventură a cunoaşterii adevăratelor valori ale existenţei, atrage atenţia asupra frumuseţilor simple, primare, nealterate.

Fiecare eveniment petrecut nu numai în societate dar chiar în natură devine pentru artist un prilej de meditaţie; frunzele care mor le întreţin pe cele vii; până şi animalele, ca să trăiască, uneori se pot lipsi de hrană; au însă nevoie de un strop de apă şi să poată să adulmece puţin ţărâna pe care au văzut lumina zilei.

Celor tineri le descoperă că bucuria intensă are greutatea ei şi că bucuriile prea mari nu pot fi duse uşor. Îi deprinde să-şi pună întrebări neaşteptate, eliberate de convenţionalism: Oare ce culoare o fi având sufletul? Poate fi luminos ca frunzele noi de primăvară, sau de culoarea azurului, sau a luminii? Natura este marele semănător care ne oferă neîncetat lecţii de statornicie, echilibru, demnitate.

Pentru Averoff-Tossizza copiii sunt exponenţii purităţii, ei nu vorbesc, ci ciripesc. Lor le adresează scriitorul urarea: „Să vorbiţi cu păsările şi cu copacii şi când veţi fi mari!“

Din cărţile lui Evanghelos Averoff-Tossizza răzbate un dor de omenie, de dreptate, de puritate, adică tocmai acele sentimente în stare să-i înfrăţească pe oamenii zbuciumatei noastre planete.

În scrisul său, concepţiile înalte, încărcate de filozofie şi umanism, poartă întotdeauna haine simple, aşa cum purtau marii greci cu mintea şi trupul exemplar cultivate.

Cartea de faţă, „Amintiri şi speranţe“, afirmă poate cel mai semnificativ o asemenea particularitate.

TIBERIU UTAN

MEŞTERUL ȘI ASLAN PAȘA

Din vremuri îndepărtate, cu multe veacuri în urmă şi până mai deunăzi, când roata lumii a început să se rostogolească şi prin munţii noştri, satele acestui lanţ muntos, care se întinde ca o nesfârşită coloană vertebrală a Pindului, puteau fi împărţite în două mari categorii: unele care erau în stare să le asigure oamenilor traiul şi să-şi hrănească locuitorii, iar altele care nu aveau această putinţă. Şi unele, şi celelalte se aflau însă departe de lume. Ca să ajungi la ele, hai să zicem la cele mai multe dintre ele, trebuia să călătoreşti ceasuri nesfârşite mergând pe jos, ori călare, din oricare oraş ai fi pornit.

Pentru satele mai înstărite acest lucru avea prea puţină importanţă, deoarece puţine erau lucrurile care lipseau traiului lor cumpătat. Le lipseau sarea, uleiul şi alte câteva mărunţişuri. Cât despre celelalte lucruri, fie că nu ştiau nici măcar de existenţa lor, fie că-şi făceau rost de ele de pe lângă casă. Acestea erau sate cu păduri şi livezi, cu grădini şi izvoare de apă, cu braţe zdravene de bărbaţi şi de femei, care trudeau din zori şi până la ultima geană de lumină, iar uneori până noaptea târziu.

Grădinile bine îngrijite, până la cea din urmă palmă de pământ, dădeau omului cartofii, fasolea şi alte legume de trebuinţă, praz, dovlecei dolofani şi prune mari, brumării, pe care le puneau deoparte, fiecare după felul său, ca să le aibă la iarnă.

Livezile te ajutau să ţii pe lângă casă şi ceva vite, câte-o vacă, două-trei căpriţe. Îndată ce se desprimăvăra şi până toamna târziu, dobitoacele porneau dis-de-dimineaţă în urma ciobanului, ca să nu se mai întoarcă decât pe seară, îndreptându-se fiecare spre staulul său sărăcăcios. Este drept că iarna erai nevoit să-ţi ţii vitele închise în grajd. Între timp însă, aveai grijă să strângi ceva fân, cosit de prin livezi, ori să stivuieşti câteva maldăre de crengi verzi pe lângă casă. Uneori îi mai trimeteai pe copii să adune şi ceva vâsc de prin brădet, din cel care nu creşte decât în brazii cei mai înalţi şi care era pentru vite, mai cu seamă pentru cornute, o hrană foarte aleasă, aur curat.

Aşa se făcea că, în lunile de vară, puteai avea laptele tău în casă pe care să-l bei proaspăt, să-l faci brânză ori trahanale, un fel de turte uscate din aluat de făină sau de griş, frământat cu lapte, pe care le puneai la uscat ca să te îndulceşti cu ele când o da frigul.

Dacă satul era cumva aşezat pe un vârf de munte mai înalt, dar după vreo două-trei ceasuri de mers la vale puteai să ajungi la o costişă mai însorită şi mai ferită de vânt, atunci se mai întâmpla să ai şi o viişoară a ta, care-ţi asigura vinul în casă. Ba, vă pot spune că erau şi sate, unele căţărate la mari înălţimi, care, în urmă cu două-trei veacuri, scoteau până la o sută de mii de ocale de vin, iar în anii mai buni chiar şi mai mult. Aceasta era un mare noroc, pentru că vinul te încălzea iarna şi pentru că, altcum, n-ai fi avut de unde să-l aduci, decât dacă aveai în ogradă niscai animale de povară ale tale. Altfel, cum să te speteşti cale de zece ceasuri, cu burdufele cu vin, din satele de la şes?

Pe de altă parte însă, în cele mai multe din aceste sate lemnele nu lipseau. N-aveai decât să ieşi din casă şi să le aduni, cum s-ar spune. Dacă era nevoie de lemne pentru foc, atunci femeile o porneau la deal şi se întorceau cu legătura de crengi în spate. Se duceau uneori şi bărbaţii, numai că ei aduceau lemne mai groase, încărcate pe spinarea unui măgăruş, ori cu o altă vită din ogradă sau luată cu împrumut.

La fel, dacă aveai nevoie de scânduri sau de stâlpi ori de bârne pentru casă, ţi le aduceai tot din pădure. Muntenii de pe aceste meleaguri ori le ciopleau pe cele patru laturi, şi făceau treaba asta atât de bine de ziceai că au ieşit de la maşină, ori că le tăiau cu ferăstrăul, la care trăgeau doi bărbaţi, mişcându-l când înainte, când înapoi. Dacă aveai norocul să te afli în apropierea unui joagăr, adică a unui ferăstrău de apă, atunci îţi trăgeau toată lemnăria prin pânzele dinţate şi ascuţite fără greş ale acestei maşini minunate.

Maşina era aşezată la capătul unui canal săpat de mâna omului şi care avea apă din belşug. Când apa era oprită din afară, maşina nu mai putea să lucreze. Dacă însă i se dădea drumul, apa se repezea în şuvoi iute peste aripile unei roţi uriaşe de lemn, care uneori putea să fie de două ori cât statul unui om şi care despica până şi cei mai grozavi butuci.

Cât despre pâine, când anul era bun, cei mai mulţi săteni şi-o asigurau fie din făină de grâu, fie din mălai. Aproape fiecare avea câte un ogor pe care-l lucra cu hărnicie, bărbaţi şi femei, cel mai ades cu sapa, dar uneori şi cu plugul de lemn. Iar ogorul îi răsplătea şi dădea rod. Este adevărat că, din cauza vremii răcoroase şi a sărăciei pământului, ogorul de la munte nu putea să dea roade cât dădea cel din câmpie. Aş zice că dădea chiar mult mai puţine, recolta fiind primejduită şi de nopţile răcoroase,

care împiedicau boabele, mai cu seamă grâul, să se pârguiască la vreme. De cele mai multe ori, secerişul se făcea în august şi nu în iunie, ca în alte părţi, şi tot atunci trebuia să te grăbeşti să răstorni brazda cu plugul pe care-l aveai pregătit la îndemână, să baţi spicele şi să le vânturi la suflarea primului vânticel, şi să aduni iute boabele şi paiele. Apoi, duceai la moară boabele, un sac, doi, cărându-i pe umeri sau pe spinarea unui animal, pentru ca morarul să ţi le facă mălai sau făină, după cum era cazul.

Iar dacă, pe toamnă, gospodarul care trăia într-un asemenea sat putea să spună „am băgat în casă pâinea pentru anul ăsta”, atunci nu mai avea nici o grijă. Încă şi mai bine era dacă putea să adauge „am băgat în casă şi uleiul pentru anul ăsta”.

Cu celelalte se mai descurcau cumva. Când nu trebăluiau prin ogradă sau nu erau plecate la muncile câmpului, femeile ţeseau şi împleteau lânăria casei, căci, aşa cum spuneam, ceva de-ale gurii se mai găsea. Câte mai erau de trebuinţă le făceau meşterii satului: dogarul făcea doniţe şi butoaie, pielarul, samare pentru animale de povară, ciubotarul, încălţări. Uneori mai nimereai şi vreun zilier bun la toate.

În felul acesta trăiau oamenii. Muncind din greu, gospodărindu-se cu multă economie şi cumpătare, dar trăiau. Şi poate că erau mult mai mulţumiţi de traiul lor decât unii din zilele noastre care au de toate, din belşug. Fără doar şi poate, mult mai bine o duceau cei care se ocupau cu creşterea vitelor şi care, iarna, coborau să locuiască la câmpie, cărăuşii care aveau caravane mari cu animale de povară, cât şi falnicii tăietori de lemne, mai cu seamă dacă se întâmpla să aibă şi un joagăr, adică un ferăstrău de apă, al lor.



Ei bine, nu aceeaşi era viaţa în cătunele care nu-i puteau hrăni pe locuitorii lor. Aveau şi ele parte din bunurile pe care natura le dădea satelor de care am vorbit, dar erau tare puţine. Atât de puţine că, orice ai fi făcut, oricât te-ai fi zbătut, tot nu reuşeai să-ţi hrăneşti familia. Şi nu reuşeai pentru că în aceste cătune numai piatra se găsea din belşug. Oriunde te-ai fi uitat, nu vedeai decât piatră seacă. Iar asemenea aşezări omeneşti erau răspândite în toată regiunea Artei, de pe la Tzumerca şi până prin părţile Konitsei şi ale Delvinului. Viaţa era tare grea în aceste sate, ca dealtfel şi în celelalte. Nu rezistau decât cei tari.

Cei slabi se îmbolnăveau şi se prăpădeau de tineri. Numai cei zdraveni la minte, la suflet şi la trup se încumetau să trăiască în asemenea cătune. Aşa se face că dintre ei au ieşit atâţia bărbaţi falnici care, alături de alţi bărbaţi vestiţi ai neamului, au sprijinit ţara, fiecare în felul său, în anii grei ai sclaviei.

Cătunele mai sărace, cele răsărite pe stânci golaşe, ca să poată vieţui, deveneau aşezări de meşteşugari. Bărbaţii, cei mai mulţi dintre ei, erau meşteri constructori sau zidari, aşa cum au apucat din tată în fiu şi din moşi-strămoşi.

Se uneau în tovărăşii sau „companii”, cum li se mai spunea pe vremuri, iar spre primăvară, prin luna lui aprilie, o porneau la drum, luând cu ei şi copiii mai răsăriţi. Coborau spre satele înstărite, care-i puteau hrăni pe oamenii lor, pentru că acestea duceau lipsă de meşteri zidari. Uneori se mai abăteau şi spre satele din câmpie, dar se opreau cât mai aproape de poalele muntelui pentru că nu puteau suporta căldurile mari de la şes.

Nu porneau la întâmplare, în căutare de lucru. Aveau întotdeauna înţelegerea încheiată din anul celălalt. Fie că îşi aranjau diferite treburi mai mărunte, să repare un zid povârnit ori să schimbe un acoperiş, fie că se înţelegeau pentru lucrări care cereau muncă de luni întregi, uneori chiar de două veri la rând: să ridice vreun conac boieresc ori vreo biserică.

Îngrămădeau în desagi şi pe câte un samar de catâr ceva haine şi cuverturi, felurite scule, pirostrii pentru foc, câte-o tingire mai mare şi vreo tigaie, ceva pâine şi alte merinde pentru drum. Îndată ce soseau, gospodarul cu care erau vorbiţi îi adăpostea într-o casă, dacă era mai înstărit, ori într-o magazie sau chiar într-o colibă, dacă era mai scăpătat. Şi, după cum se făcuse înţelegerea, fie că le da de mâncare cu de toate, fie că le dădea doar pâine, iar mâncarea şi-o găteau singuri. Că-i mai îndulcea cu câte ceva, mai cu seamă duminicile, peste înţelegerea făcută, aceasta era altă treabă.

Gătitul mâncării, spălatul rufelor şi alte asemenea treburi rămâneau în seama copiilor, care însoţeau „compania”. Pe vremurile despre care vorbim, aceşti copii erau aleşi dintre cei mai măricei, între unsprezece şi paisprezece, cel mult cinsprezece ani. Iar când gătau cu gospodăritul, copiii treceau să-i ajute pe meşteri: frământau pământul, cărau mortarul, lemnăria şi pietrele pentru zidari, iar uneori se mai apucau să le cioplească sau să le aranjeze. Pentru treaba asta erau numiţi „micii meşteri”. Îndată ce mai creşteau iar braţele lor căpătau

vigoare, începeau să priceapă câte ceva dintr-ale meseriei şi erau avansaţi ca lucrători.

Sub conducerea căpeteniei, a meşterului şef, şi laolaltă cu acesta, se ocupau, cu mic cu mare, de o mulţime de treburi. Întocmeau planul casei după dorinţa gospodarului, scoteau piatra şi o ciopleau, puneau temelia şi ridicau zidurile, aşezau ferestrele, uşile şi coşurile înalte de fum, apoi fixau căpriorii pentru acoperiş, peste care ţintuiau plăcile potrivite, tencuiau sau lipeau zidurile pe dinăuntru cu pământ frământat cu balegă şi astupau pe dinafară îmbucăturile dintre pietre, ca să nu pătrundă umezeala printre ele.

De cele mai multe ori casele erau zidite cu pământ. Mai întâi erau aşezaţi stâlpii verticali, de care se prindeau apoi stinghii orizontale, încingând astfel zidurile de jur împrejurul casei. Stinghiile, printre care era îndesat pământul, chirpici cum i se mai zicea, erau potrivite paralel, când pe dinafară, când pe dinăuntru, la distanţe de şase-şapte centimetri una de alta.

Lemn bun pentru stinghii dădea pinul mediteranean şi mai cu seamă miezul lui, inima cum i se spune, ca şi un alt arbore numit rombolo, un soi de pin sălbatic. Dar dacă pereţii trebuiau întocmiţi cu mortar, cele mai multe dintre aceste tovărăşii de meşteri se pricepeau să pregătească şi varul necesar. Pentru asta, ridicau din piatră de calcar un fel de cuptor în formă conică, lăsând doar o deschizătură în partea de jos şi alta mai mică, în vârf. Încingeau apoi un foc zdravăn, pe care-l întreţineau zi şi noapte. În câteva zile, piatra se transforma în var, tocmai bun pentru zidărie.

De îndată ce începeau să se îndesească ploile de toamnă, meşteşugarii noştri, căpeteniile, meşterii mai mari, ca şi micii meşteri se întorceau în cătunele lor, rămânând acolo iarna întreagă.

Se întorceau obosiţi, sleiţi de puteri, fără să fi putut dormi nici cel puţin o singură noapte pe un pat adevărat, dar se întorceau fericiţi: familia lor era pusă la adăpost pentru un an întreg. Iar treaba asta o făcuseră ei, cu mâinile lor, cu sudoarea şi cu priceperea lor.

Mulţi bărbaţi care se trag de prin munţii Pindului au dus o viaţă tot atât de aspră ca şi eroii noştri din trecut. Veacuri de-a rândul au dus acest trai pâna mai deunăzi, chiar până în vremurile mai apropiate, de după năpasta cea mare pe care cronicile o numesc al doilea război mondial. Adică până în clipa

în care roata a început să se învârtească şi în cele mai îndepărtate cătune.



Printre aceşti nenumăraţi bărbaţi de soi erau şi câţiva care se impuneau în mod deosebit: erau meşterii cei mari, fruntea frunţii.

Porneau şi ei ca toţi ceilalţi, muncind din fragedă copilărie. Fiind copii de meşteri, au cărat şi ei pe umeri pământul pentru zidari, au cioplit şi ei piatra dură cu barosul sau cu ciocanul cel mic. Ca şi ceilalţi, au făcut parte şi ei din „companiile” care construiau case din temelii până la acoperiş. Desigur, câtă vreme făceau parte din tagma micilor meşteri, nu construiau nimic. Cine le-ar fi dat voie? Dar şi cine-ar fi îndrăznit să aibă o asemenea pretenţie? Aceasta nu însemna însă că aceşti mici meşteri îşi făceau treaba orbeşte, fără socoteală. Întrebau, mereu aveau câte ceva de întrebat, doritori să pătrundă secretul meşteşugului pe care nu-l ştiau decât cei mari.

Când ajungeau să stăpânească meseria, erau momente în care numai ce-i spuneai căpeteniei:

— Aş zice că zidul ăsta şi celălalt trebuie să le facem mai groase, pentru că în ele bat pâraiele care se scurg de pe movila din faţă. Dumneata ce crezi, meştere?

Sau alteori:

— Meştere, trebuie să i-o zici gospodarului: locul e moale pe aici, nisipos, şi doar câţiva paşi ne despart de râpă. Eu cred că un loc ca ăsta nu va putea să ţină o casă cu trei caturi. Cu două, mai merge. La trei caturi, însă, fundaţia poate să cedeze, ori să plece cu râpă cu tot.

Uneori însă îndrăzneau chiar mai mult:

— Meştere, n-ar fi oare mai bine ca pivniţele astea să le facem toate cu boltă? Zidite în piatră şi lucrate cu meşteşug, or să iasă de toată frumuseţea. O scoatem noi la capăt, n-ai grijă. Cei de pe vremuri cum de reuşeau? Alţii ca noi cum de se încumetă? Parcă noi n-am izbuti să facem, la bisericile acelea, intrările cu boltă şi ferestrele în arcadă, ba chiar cu boltă dublă?

Cei care puneau asemenea întrebări câtă vreme erau ucenici şi care apoi rosteau asemenea vorbe când deveneau meşteri, ei bine, asemenea copii, de cele mai multe ori, deveneau mari meşteşugari, iar numele lor ajungea vestit. Aceşti meşteri nu

porneau spre sate îndepărtate, împreună cu alţi tovarăşi de breaslă. Unii dintre ei erau chemaţi să dureze poduri arcuite, cu multe bolţi sau cu o arcadă mare, spriijnite pe un singur picior. Alţii erau chemaţi să zidească biserici, geamii sau conace boiereşti înălţate pe şiruri întregi de beciuri boltite. Uneori erau chemaţi să plănuască împreună cu bătrânii comunei cum să aranjeze mai frumos centrul satului, adică piaţa centrală, aşa fel ca să se potrivească mai bine cu fântâna, cu băcănia, cu casele dimprejur şi cu arcadele bisericii, dacă se întâmpla ca ea să se afle chiar în centru.

Ei bine, pe unul dintre aceşti meşteri, pe cel mai vestit de prin părţile de la Tzumerca şi până la Konitsa, îl chemă la el Aslan Paşa în anul 1618.

Îi trimise vorbă încă din iarnă, printr-un om de încredere, că în prima zi a lui mai să se afle negreşit la Ianina, împreună cu toţi ai săi. Îl înştiinţa că are să-i dea o treabă însemnată, foarte însemnată, care cere multă muncă şi care, va să zică, îi va aduce parale multe.

Tusias Vanghelis, sau meşterul Tusias cum îi mai ziceau oamenii, se necăji tare auzind aceste vorbe. Era amărât din mai multe pricini, dar înainte de toate pentru că se vorbise cu cel mai mare cioban al saracatsaneilor, vestitul neam al oierilor, cu Ianakis Gaki, să meargă să-i ridice o casă mare la Pertuli, atunci când turmele or să treacă, de Sânt Gheorghe, din câmpia Trikalei spre păşunile înalte de peste pădurea de lângă sat. „Vreau să-mi faci o casă în care să-ţi pui toată priceperea ta, i-a zis ciobanul. Să arate mândră şi îngriijtă ori de unde ai privi-o, să fie încăpătoare ca să-i cuprindă pe toţi ortacii mei şi încă ceva agoniseală, iar la un caz de nevoie, să poată ţine piept nu numai la bătaia cu lotrii, ci şi cu o armată întreagă. Într-un colţ al casei să ridici un turn înalt, aşa ca o podoabă, ca să pot vedea până în depărtări, ca să mi se bucure inima, dar să şi pricep ce se petrece primprejur”.

(În treacăt fie zis şi ca să vorbim cu dreptate, este vorba de casa de zid a lui Hadjigakis din Pertuli, una dintre cele mai mari şi mai reprezentative ale epocii respective. Unica legătură pe care o are cu această povestire este că, după cum se spune, casa a fost zidită de un mare meşter epirot, duipă ce, mai înainte, ridicase la Ianina o geamie faimoasă.

În septembrie 1929, când tâlhairii l-au prins pe senatorul Sotiris Hadzigakis, împreună cu alte cinci persoane, iar satul a fost izolat de restul lumii, în această adevărată fortăreaţă s-au

refugiat şi au stat închişi aproape două sute de săteni şi vizitatori străini, timp de vreo două zile şi două nopţi.

La ultimul cat, exact deasupra intrării principale, casa avea un ornament din piatră pe care era încrustat anul 1641. Acest ornament era gol pe dinăuntru, iar dacă erai asediat şi ţi se terminau muniţiile, puteai să opăreşti cu apă ori cu ulei fiert pe oricine ar fi încercat să se apropie de poartă ca s-o spargă cu securea.

În această casă şi-a stabilit comandamentul său armata greacă de eliberare ELAS, în timpul ocupaţiei fasciste, aici s-au instalat, cu statul lor major, Stefanos Sarafis şi Aris Veluhiotis. Casa a fost arsă şi dărâmată din temelii de către trupele fasciste ale lui Hitler, când au pătruns în Pertuli, pe la sfârşitul lunii octombrie 1943.)

Meşterul Tusias auzise multe despre Ianakis Gaki şi despre frumuseţile Pertuliului şi-i plăcuse vorba ce primise. Avea ceva din prospeţimea aerului de pădure, a brazilor şi a înălţimilor. Aşa că se învoise. Îşi dăduse cuvântul.

Şi-apoi, e mai bine să lucrezi pentru unul de-ai tăi, de aceeaşi credinţă. Las' că nici vorba trimisă de Aslan Paşa nu-i plăcuse. Suna ca o poruncă şi nici nu catadicsea să-i spună ce pofteşte să-i zidească. Îi zicea numai că o să scoată multe parale... Meseria, sufletul pe care îl pui într-o astfel de treabă nu preţuiau nimic pentru paşă. Numai paraua avea trecere la el.

Dar ce putea să facă? Aslan Paşa stăpânea vilaetul[1] cel mai mare din toată regiunea. Pornea de la hotarul cu vilaetul Avlonei şi se întindea peste Argyrocastro şi Delvino, cuprinzând toată ţara de dincoace, iar spre miazăzi ajungea până la Preveza şi la Arta. Cuprindea tot ţinutul, toate satele de meşteşugari.

Cum puteai să zici nu? Pe el îl ceruse. Dintre toţi marii meşteri numai pe el se găsise să-l cheme, fir-ar să fie! Cum puteai să zici nu? Şi chiar dacă ai fi zis, crezi că trăgeai singur ponoasele? S-ar putea să le tragă şi ceilalţi meşteri ai tovărăşiei, ca şi întreaga ta familie. Ba, s-ar putea ca tot satul s-o păţească. Nu, nu putea să refuze. La Pertuli o să se ducă anul următor, după ce va fi terminat treaba poruncită de Aslan Paşa. Numai să nu fie prea grăbit Ianakis Gaki şi să cheme pe un alt meşter. O să-i trimită însă vorbă şi o să-i lămurească situaţia.

---

[1] Vilaet — judeţ, zonă administrativă caracteristică administraţiei otomane. (N.T.).

*

Îl aşteptau pe Asian Paşa la poalele unei stânci mari, care de fapt acoperea toate marginile de miază-moapte a castelului. Aşteptau, cum s-ar zice, în partea dinspre uscat, pentru că de partea celalată, dinspre lac, nu te puteai apropia cu nici un chip. Stânca era abruptă în partea asta, coborând dintr-odată în apa lacului. Doar cu barca puteai să te apropii şi, chiar dacă ajungeai acolo, tot nu te puteai căţăra pe stânca dreaptă. Doar când scădeau apele puteai să poposeşti pe un colţ ieşit mai în afară, la poalele acestei stânci.

Au aşteptat aşa până când s-au auzit potcoavele cailor izbind ca grindina în caldarâm şi în cele din urmă şi-a făcut apariţia chiar paşa în persoană.

Purta o pelerină lungă, bogat împodobită, ca şi dolmanul de pe dedesubtul ei, iar pe cap avea un turban roşu, înalt, dintre cele care odinioară, erau purtate numai la Moshopolis, după cum se spune. Călărea un cal negru şi înalt, de toată frumuseţea. Şaua, din catifea vişinie, era cusută în fir de aur, ca şi cioltarele care atârnau pe spatele calului, săltând la fiecare tresărire a mândrului animal. Un fir de aur încă şi mai strălucitor aveau hăţurile lungi, care se unduiau peste pieptul calului, ca şi cureluşele ce-i împodobeau coama. Asemenea minunăţii le poţi admira însă şi astăzi la Muzeul de artă populară din Metsovo, găzduit în conacul Tossizza.

Aslan Paşa era înconjurat de vreo douăzeci de călăreţi, unii înarmaţi până în dinţi, făcând parte din garda personală, iar alţii, simpli însoţitori, dar împodobiţi care mai de care, cu tot felul de haine şi podoabe strălucitoare.

Sultanul însuşi să fi venit şi n-ar fi păşit cu mai multă măreţie. Şi de ce nu? mă veţi întreba. Oare nu era şi el tot un fel de sultan peste acele locuri? Nu avea tot atâta putere şi nu era tot atât de bogat ca un sultan?

Doi dintre însoţitori săriră ca să-l ajute să coboare de pe cal. Descălecă şi se îndreptă imediat spre grupul grecilor, care-l aştepta. Aceştia se plecară uşor, ducând mâna dreaptă la piept.

— Care dintre voi, măi, este vestitul meşter Tusias? întrebă paşa.

— Vestit îmi zici domnia ta, răspunse meşterul. Dar meşteri ca mine sunt mulţi, mărite paşă.

— Frumos ai răspuns, ghiaurule, zâmbi paşa. Aşa se cade să vorbeşti. Dar las’ că şi eu ştiu ce spun. Meşteri sunt mulţi, dar vestit nu e decât unul singur: Tusias Vanghelis din Aetofolitsa. Tocmai de aceea te-am chemat pe tine şi nu pe altul. Treaba ce ai de făcut, meştere, este mare şi migăloasă.

În timp ce rostea aceste cuvinte, Aslan Paşa începu să se îndrepte spre deal, urmat imediat de toţi ceilalţi. Se opri o clipă din mers şi, întorcându-se să-l privească pe meşter, adăugă:

— Treabă migăloasă, dar o să vă umple la toţi buzunarele de parale.

Apoi continuă să urce. Meşterul o porni şi el din urmă. Însă din clipa în care Aslan Paşa se întorsese să-i vorbească, i se făcuse inima grea.

Aproape de vârful dealului, urcuşul devenea şi mai pieptiş, iar stânca era tare alunecoasă. Ca să înaintezi trebuia să găseşti câte-o scobitură, de-o palmă, două cel mult, în care să-ţi sprijini piciorul. Pe muche, stânca era golaşă de tot. Nici o rădăcină nu răsărea dintre crăpăturile ei, nicăieri nu zăreai nici o ridicătură.

Dimpotrivă, ai fi zis că fusese curăţată mai ieri, tocmai ca să primească această vizită. Bisericuţa lui Ai Iani, despre care meşterii auziseră că s-ar afla pe acolo, nu se zărea nicăieri. Undeva, cam departe însă, răsărea ceva semănând cu nişte temelii. Poate să fi fost ce mai rămăsese din biserică, nimeni nu putea s-o spună.

Aslan Paşa se opri şi privi în jur. Se uită la stâncă, se uită spre lac, se uită în cele patru zări. Privirea îi întârzie mai mult asupra oraşului mare, întins la poalele dealului, asupra satelor din câmpie şi asupra insuliţei din mijlocul lacului.

— Am socotit eu bine, zise paşa. Din acest cuib de vulturi se vede bine în toate zările.

Mai privi încă o dată mulţumit în jur, apoi unul dintre însoţitori, cel mai vârstnic şi cu îmbrăcămintea mai bogat împodobită decât a celorlalţi, îi spuse:

— Aşa cum prea bine zici, mărite paşă, se vede peste toate zările. De aceea, zic că ai să porunceşti să se ridice aici vreun turn de pază.

— Nu, beiule, n-ai ghicit, îi răspunse paşa. Ce să fac eu cu turnul de pază? Împărăţia noastră are atâta putere în toată lumea, iar eu am atâta putere peste aceste locuri, că nu-mi mai trebuie un turn de pază. De voie, de nevoie, atât credincioşii, cât şi necredincioşii trebuie să se plece în faţa noastră. Pe când noi nu suntem nevoiţi să ne plecăm decât în faţa unuia singur, şi

anume, a preaputernicului Alah. De aceea am şi venit aici, pe acest vârf de deal, deasupra oraşului care stăpâneşte vilaetul, ca să-l cinstesc în veacuri.

Cei care-l ascultau se minunară nespus de mult. Nu înţelegeau o iotă. Pe meşter însă îl cuprinse teama. El pricepuse despre ce anume este vorba. Alt rost nu avea prezenţa lui acolo.

Dar iată că măreţul paşă se întoarse din nou către el.

— Tusia Vangheli! grăi el. Ai să te duci până la stânca din partea cealaltă a cetăţii, să te uiţi bine la geamia Fetihie. A fost înălţată acolo ca să cinstească ocuparea cetăţii. Asta s-a întâmplat cu mulţi ami în urmă, pe vremea când despotul vostru de la Trikala credea că poate ridica răzmeriţă împotriva măreţului sultan.

(Trebuie să-ţi spun, dragă cititorule, că este vorba de Dionisos de la Trikala, supranumit şi Skylosofos. În anul 1611, după multe şi aventuroase încercări împotriva invadatorilor otomani, acest Dionisos porneşte cu armele, ridicând răzmeriţă împotriva stăpânitorilor otomani din Epir. La 10 septembrie 1611 el loveşte cetatea de la Iamina şi, la început, obţine câteva biruinţe. După trei zile însă este prins şi ucis în mari chinuri. În cele din urmă, cadavrul său este jupuit de piele, apoi împăiat şi trimis la Istanbul. Drept urmare, autorităţile otomane alungă din cetate pe toţi ghiaurii, cum erau numiţi cei care nu împărtăşeau credinţa lui Alah.

Trebuie reţinut şi faptul că anul 1611 este considerat de mulţi nespecialişti drept anul în care trupele otomane au cucerit Ianina. În realitate, însă, oraşul a fost predat încă din 1430, în condiţii care nu ne sunt prea bine cunoscute nici până azi.)

— Ei bine, continuă Aslan Paşa, geamia asta a fost ridicată acolo pentru că voi, ghiaurii, credeţi că această cetate simbolizează acvila împărăţiei noastre, doborâtă şi întinsă la pământ, ca un vultur cu două capete, şi că stânca aceea de la marginea oraşului ar fi unul dintre cele două capete. Eu însă vreau să preamăresc cucerirea Ianinei prin spirit, nu prin arme. De aceea, meştere, să te uiţi bine la geamia Fetihie pentru că este tare frumoasă şi-apoi să-mi ridici pe acest loc, care-i al doilea cap al vulturului, o geamie încă şi mai mare şi mai frumoasă. Geamia să aibă un minaret care să ajungă până în nori şi s-o ridici chiar la capătul stâncii, ca să se vadă încă şi mai înaltă. Înspre partea asta să laşi o curticică. De partea cealaltă, să ridici o şcoală, cu douăzeci de camere, ca să aibă plozii unde învăţa carte cu şeihul lor.

Meşterii zidari ascultau înmărmuriţi. Treaba era mai mult decât grea, era cu neputinţă de înfăptuit. Şi-apoi, ar fi trebui să muncească o viaţă întreagă s-o termine.

Însoţitorii paşei îl ascultau plini de admiraţie.

— Vai, vai, mărite paşă! Mare ţi-e priceperea.

— Aslan Paşa, zise beiul mai în vârstă, printr-o asemenea operă cinsteşti cum se cuvine pe Alah. Numele tău va fi pomenit cât va exista Ianina şi locuitorii ei. Cuprinzătoare ţi-e mintea, mare ţi-e gândul!

Dar Aslan Paşa părea că nu aude nimic. Urmărea atent expresia de pe faţa meşterului Tusias şi a tovarăşilor lui. Iar ceea ce vedea nu-i prea era pe plac. Meşterii nu păreau deloc bine dispuşi şi se îndoiau.

— Auzit-ai ce-am vorbit, meştere, au ba? întreabă el pe Tusias Vangheli.

— Am auzit, mărite paşă, am auzit.

— Atunci de ce nu grăieşti nimic?

Meşterul răspunse cu modestie:

— Treabă grea, mărite paşă. Mai degrabă cu neputinţă.

— Dar cu geamia Fetihie cum s-a putut?

— Acolo stânca nu avea creasta ascuţită. Pământul era neted, întins. Şi-apoi... geamia nu s-a ridicat la capătul stâncii, chiar dacă este mai mică decât cea pe care ţi-o doreşte inima.

— Nu-i nimic, vom netezi stânca şi aici. O netezim şi gata!

— Cum adică o netezim?

— Cu ciocanele. O să trimit oameni care să cioplească zi şi noapte.

— Asta-i treabă de cel puţin doi ani de zile, mărite paşă.

— Pentru cinstirea lui Alah, nici douăzeci şi doi de ani nu-s mulţi.

— Dar unde sprijinim schelăria, stăpâne? Cum ziceai, vrei ca geamia să se înalţe chiar la margine, acolo unde stânca se frânge deodată şi coboară drept în apa lacului. Iar ca să ridic o geamie atât de mare, am nevoie de multă schelărie, foarte multă şi înaltă, cu platforme largi, ca să se poată urca piatra groasă şi mortarul de corasan.

(Acest corasan nu era altceva decât cimentul, ca să-i zicem aşa, din vremurile de altădată. Era un mortar cu mare putere de aderenţă, care, când se usca, devenea tare ca piatra. După câte se pare, existau mai multe feluri de pregătire a acestui corasan, fiecare meşter având reţeta lui. Oricum, preparatul avea la bază praful de cărămidă, bine pisat, nisip mărunt de pe prundul gârlei

şi alte asemenea materiale, existente prin părţile acelea: var, piatră spongioasă sfărâmată mărunt, calcar etc.)

— Cu ciocanul, meştere, cu ciocanul ai să-ţi faci loc pentru a-ţi sprijini schelăria ta, răspunse Aslan Paşa. Şi, la urma urmei, ce mă întrebi pe mine? Tu eşti meşterul cel mai faimos dintre toţi meşterii de pe aceste meleaguri şi până în ţinutul meu de baştină, la Argyrocastro. O să le afli tu rostul la toate, cum şi în ce fel. Eu nu fac decât să-ţi dau poruncă.

Răspunzând, glasul meşterului răsună mai energic de astă dată, iar statura i se îndreptă părând mai înaltă.

— Eu, cu meşteşugul meu, mărite paşă, nu ştiu cum se poate face ceea ce-ţi doreşti. Nu ştiu nici măcar cum să-i aşez temeliile acestei construcţii.

Aslan Paşa păru surprins. Părea gata să se supere, dar se stăpâni.

— Nu-i nimic, meştere, zâmbi el cam în silă, te învăţ eu cum se fac temeliile.

Şi băgând mâinile în cele două buzunare ale pelerinei, scoase doi pumni de florini de aur şi-i împrăştie pe stâncă.

— Iacă, aşa să-i pui temeliile. În felul ăsta, măi Tusia Vangheli, aşezi temelii şi în nori.

Cum îţi spuneam, dragă cititorule, bătrânii povestesc că, până la acest punct, lucrurile s-au petrecut chiar aşa. Dar să vedem ce s-a întâmplat mai departe cu meşterul nostru.

Figura meşterului Tusia se înăspri, privirea i se întunecă şi se desprinse de ochii paşei, cătând în altă parte.

De această dată, însă, Aslan Paşa se supără de-a binelea. Înaintă un pas şi strigă mâniat:

— Înţeles-ai, măi, ce-am spus, ori ba?

Cu un aer grav, rostind cuvintele rar, respectuos, şi privindu-l din nou în ochi pe Aslan Paşa, meşterul Tusias răspunse:

— N-am înţeles, stăpâne. Eu ştiu că numai meseriaşul poate să facă temelii. Florinii nici în câmpie nu pot face aşa ceva. Cât despre nori... acolo nimeni nu le poate pune.

Ochii lui Aslan Paşa fulgerară cu adevărat. Dar, cu toate că faţa i se zbătea nervos iar trupul îi tremura tot, deşi părea că-şi va ieşi din fire şi că-l va lovi pe meşter, făcu un mare efort şi se stăpâni. Aslan Paşa era o căpetenie, era un bărbat mândru şi cinstit şi nu se cădea, la rangul lui, să lovească pe un ţăran fără apărare şi încă mai în vârstă ca el.

Luă un aer de om jignit şi, vorbind pe un ton rece, de superioritate, spuse:

— Acum am înţeles de ce refuzi cu atâta încăpăţânare, meştere Tusias. Trebuie să ştii însă că în felul ăsta îl huleşti pe Alah, nu pe mine. Şi încă deschis, pe faţă, martori fiind dreptcredincioşii lui. Aşa-i, nu vrei să construieşti un loc pentru cinstirea lui.

Meşterul Tusias păru că vrea să zică ceva, dar paşa îl întrerupse.

— Cuvintele sunt de prisos, zise el. Acum, că am înţeles ce se întâmplă, nu vreau să mai aud nimic...

Meşterul încercă să insiste, dar un zapciu fioros sări îndată la el şi-i strigă:

— Astupă-ţi gura, câine!

Şi dădu să-l lovească. Dar, cu un gest impunător, paşa îl opri şi porunci scurt:

— Să nu-l atingă nimeni, zise el. Să-l băgaţi la beci, până văd ce-i de făcut cu el.

— Şi pe tovarăşii lui? Cu ghiaurii ceilalţi ce facem, stăpâne? întrebă baş-ceauşul.

— Ăştia să plece pe la casele lor, că ei n-au vorbit, răspunse Aslan Paşa. Căpeteniile, numai căpeteniile contează, dragul meu.

Aslan Paşa rămase câtva timp tăcut, în nemişcare. O anumită teamă i se citea în ochi. Ca şi cum s-ar fi gândit la ceva de groază, ori ca şi cum l-ar fi lovit dintr-o dată o piatră în frunte.

Apoi, fără să mai spună nimănui nici un cuvânt, o luă cu pas repede, fără să-i mai pese de lunecuşul stâncii, drept spre locul unde lăsaseră caii mai înainte. Ceilalţi îl urmară în grabă.

În curând, copitele cailor se auziră lovind repezit pietrele caldarâmului, două câte două, în ritm de galop. Apoi, după câteva momente, zeci de alte copite se auziră în ropot dezordonat pe străduţele cetăţii. Ai fi zis că cei din urmă alergau cât puteau să-l poată ajunge pe călăreţul care pornise primul în galop.

Aşa şi era. Căpeteniile din suită erau neliniştite. Ce putea să însemne această plecare grăbită a puternicului paşă? Ceva nu era în regulă. Dar ce anume? Oare ce i s-o fi întâmplat? Trebuiau negreşit să-l ajungă şi să vadă dacă nu cumva avea de dat ceva porunci.



Iar copitele cailor izbeau puternic pietrele caldarâmului. Izbeau şi iar izbeau... Până când, într-un târziu, se stinse, încet, încet şi zgomotul lor.

Cei rămaşi sus pe stâncă urmăreau fără nici o vorbă zgomotul care se stingea. Când încetă să se mai audă, başceauşul se întoarse spre Tusia Vangheli şi-i porunci:

— Hai, câine! Mişcă-te!

Meşterul Tusia îşi făcu cruce, apoi privind spre tovarăşii lui le spuse:

— Rămâneţi cu bine, fraţilor!

Cu luare aminte, puţin plecat de spate, dar cu pasul hotărât, porni să coboare povârnişul dealului.



Meşterul Tusia era un om liniştit şi răbdător. Nu ştia ce-i aceea să trândăveşti. Nu pentru că mereu avea câte ceva de făcut, dar pentru că aşa îi era firea. Chiar şi iarna, când era obligat să se închidă în casă, se apuca ba de una, ba de alta din treburile gospodăriei, ori îşi frământa mintea cu una sau cu alta din grijile mai mărunte sau mai mari din viaţa omului. Iar ceasurile se scurgeau. Se scurgeau până la lăsatul serii, apoi până la ivirea dimineţii.

De astă dată însă lucrurile stăteau altfel. Ceea ce simţea acum, în acest beci, nu mai simţise niciodată. Nu crezuse niciodată că omul poate simţi aşa ceva.

Întuneric beznă. Beznă deasă, neagră. Nu întuneric ca afară, unde nu mai poţi vedea nimic. Nu de felul acesta era bezna care domnea în beci. Undeva, sus, exista o mică deschizătură prin care se strecura o geană de lumină. Această lumină se isca, se mărea şi se stingea, pentru ca apoi să revină şi s-o ia de la început.

Nu era vorba de acest soi de întuneric, ci de altul, care-i mai rău: cel din tine. Cel care nu te lasă să-ţi vezi sufletul. Cel care, pe măsură ce trec zilele, se face tot mai adânc şi te sminteşte... Să-ţi pierzi minţile şi nimic mai mult! Să nu vezi tu nici un om, să nu auzi nici o frântură de vorbă! Să nu te poţi apuca de nimic, să faci un lucru folositor sau orice ca să-ţi treacă vremea. Dar, mai ales, să nu ştii cât o să rămâi în starea asta, părăsit de toţi şi în mizerie. Să pierzi şirul zilelor, să nu mai ştii dacă au trecut paisprezece, ori cinsprezece, ori mai multe încă...

Şi toate acestea să nu te lase să gândeşti. Şi cum să gândeşti când de peste tot te sufocă bezna?

Se vorbeşte de bătăi, de cărbuni aprinşi la tălpi, de ace sub unghii şi de alte asemenea torturi. Dar mai era nevoie de o altă tortură decât aceasta, a singurătăţii neîntrerupte şi absolute, decât acest chin al întunecimii care te gâtuie? Când eşti supus torturii, tot mai eşti preocupat de ceva, tot mai gândeşti la ceva: te lupţi să înfrunţi durerea trupului ori te munceşte gândul cum să faci să rezişti şi să nu te laşi înfrânt... Aşa însă, nu poţi să reacţionezi în nici un fel, absolut în nici un fel. Simţi doar cum te pândeşte nebunia, nebunia adevărată. Cauţi un mijloc s-o alungi şi te cuprinde teama că în cele din urmă vei obosi şi nu vei mai găsi acest mijloc...

În toate aceste zile nesfârşite, unicul gând pe care-l avea la îndemână ca să reziste era unul mic, neputincios şi nestatornic. Era gândul că el, un biet meşter, îndrăznise să ridice fruntea în faţa căpeteniei vilaetului, a preaputernicului reprezentant al padişahului. Acest gând îl mai uşura şi-l mai îmbărbăta uneori...

Pentru că Aslan Paşa nu era un oarecine. Era vestit pentru cultura lui, pentru curajul şi pentru nobleţea lui, uneori chiar — lucru rar, desigur — şi pentru bunătatea lui. Deci, în faţa unui asemenea om i se întâmplase acestui biet meşter să ridice fruntea. Cel puţin dac-ar fi ridicat-o pentru treburi mai mărunte şi umile, nu pentru lucruri sacre şi atât de mari: i-a spus paşei cât de puternic este omul şi cât de neputincios este banul.

— Mare ţi-e numele tău, doamne! Să mi se întâmple mie un asemenea necaz, tocmai cu paşa! Acum, mă rog la toţi zeii după ajutor, dar tot degeaba. Măcar de s-ar termina odată chinul ăsta. Mă tem că mult n-o mai duc.

Dar iată că, într-o bună zi, speranţa i se împlini.



Lumina zorilor abia începuse să mijească prin mica deschizătură din zidul gros al beciului, când se auzi scrâşnetul cheilor grosolane în broasca mare, ţigănească, a uşii de la intrare.

Meşterul Tusia sări în picioare. Nu mai auzise până atunci acest zgomot pe vreme de noapte. Trebuie că se întâmpla ceva deosebit. Dar, orice s-ar fi întâmplat, la un asemenea ceas nu putea să fie de bine.

Ceea ce se petrecea era însă nemaipomenit, şi încă de bine. Ceva ce nu putea să-şi creadă ochilor.

Un bărbat înalt pătrunse în încăpere, iar la lumina lămpii cu trei braţe, pe care o ţinea în mână, meşterul Tusia îl recunoscu pe Aslan Paşa.

Acesta se opri o clipă şi se adresă însoţitorului, vorbindu-i în albaneză.

— Kelmet sium, zise el. Ce anume?

— Bira ist chepur, effendi.

Ca toţi oamenii umblaţi ai vremii, meşterul Tusia cunoştea câte ceva pe turceşte, ceva în albaneză şi puţin pe româneşte. Înţelese şi se minună. Paşa îl întrebase pe însoţitor ce duhneşte atât de tare în beci. Iar acesta îi răspunsese că latrina era descoperită, că nu avea capac.

Aslan Paşa continuă, de data aceasta în greceşte:

— Să astupaţi imediat latrinele în toate beciurile, cu capace din stinghie dublă. Adu îndată tăbliile de-afară, ca s-o acoperi deocamdată pe asta.

Paşa rămase apoi nemişcat, fără să rostească o vorbă. Privi spre meşter, apoi dădu roată cu ochii beciului întunecat. După ce aduse scândurile, paznicul se opri o clipă să întrebe:

— N-ai vrea, stăpâne, să-l scot afară? Ori să-l duc într-un alt beci?

Paşa răspunse tăios:

— Aici vreau să stau. Aranjează stinghiile repede şi să dispari. Închide uşa când ieşi.

Îndată ce rămaseră singuri, Aslan Paşa inaintă câţiva paşi spre centrul încăperii. Acum, că-l zărea mai bine, meşterul Tusia observă că ochii paşei erau coborâţi, încercănaţi şi adânciţi în orbite. Privirea lui nu mai era sigură şi plină de energie, cum o ştia mai înainte. Avea ceva, ca o teamă, ca un chin. Iar faţa îi părea şi mai trasă, chinuită de oboseală.

— Tusia Vangheli, zise cu voce slabă noul venit, în loc să te pedepsesc eu pe tine, tu eşti cel care mă chinui pe mine. Şi tare mă mai perpelesc.

— Eu, cel nevrednic, mărite paşă?

— Da, tocmai tu, dragul meu. Pentru că, mai deunăzi, acolo pe stâncă, eu l-am hulit pe Alah şi nu tu, iar acest lucru mi l-ai arătat cu două vorbe înţelepte ale tale.

— Nu mai înţeleg nimic, mărite paşă.



— Cred că nici unul din câţi erau acolo de faţă n-a înţeles treaba asta. Tu însă poţi să înţelegi. Dar, mai întâi, să ne aşezăm. Unde ţi-e patul?

— Nu am pat, mărite stăpâne. Pe pământ mă culc.

Observă că Aslan Paşa pare şi mai necăjit auzind acestea.

— Atunci o să stăm pe pământ, zise el în cele din urmă. Aşa o să fim mai aproape de adevăr.

Se aşezară cu picioarele încrucişate pe podeaua beciului, unul în faţa celuilalt, iar paşa puse la mijloc, între ei, lampa cu cele trei braţe. Bronzul ei bine lustruit arunca luciri, în lumina celor trei flăcări mici.

— În ziua aceea, acolo sus, pe stâncă, zise el, ai observat cum am plecat? Am plecat ca fugărit de ceva, alergând printre pietrele lunecoase ale povârnişului. Nu mă mai gândeam că aş putea să cad şi să mă zdrobesc. Alergam. Alergam ca un vinovat şi un învins.

— Mărite stăpâne, s-a făcut ziuă, zise meşterul Tusia. Hai să mergem afară, la aer curat. O să te simţi mai bine.

— N-am nevoie de aer curat, meştere. De altceva am nevoie. Ascultă-mă şi, după ce-o să ţi le spun pe toate, atunci să-mi dai răspunsul tău.

Trase aer în piept şi continuă:

— De nimic şi niciodată nu m-am temut în viaţa mea, meştere, chiar dacă am trecut prin fel şi fel de primejdii. Neînfricat şi neclintit, am urcat treaptă cu treaptă şi, din ţinutul meu, de la Argyrocastro, am ajuns paşă la Ianina. Norocul, sau soarta, dacă vrei zi-i Alah, m-a ajutat întotdeauna şi peste tot. De aceea şi eu am fost mereu încrezător în soartă şi am ţinut-o la mare cinste. Zilele trecute, însă, tocmai când ziceam că o să-l slăvesc mai mult decât oricând pe Alah, care este singura mea spaimă, trufia mi-a jucat renghiul. M-am arătat prea trufaş, l-am supărat pe Alah, iar acest lucru mi-a fost arătat prin gura ta, prin gura unui ghiaur. În primul moment nu mi-am dat seama ce fac. Însă după ce am tunat şi-am fulgerat, după ce mi-a trecut supărarea, am înţeles totul dintr-o dată. Şi-am luat-o 1a goană, învins de cele două cuvinte înţelepte ale ghiaurului.

Meşterul Tusia dădu să vorbească, dar paşa îl opri cu un semn. Privirea lui era acum şi mai speriată, parcă pierdută de tot.

— Iar acum viermele remuşcării, pe care Alah mi l-a băgat în suflet, îmi roade carnea. Zi şi noapte m-am perpelit şi-am

implorat, aşa cum cere coranul, dar ispăşire n-am găsit, iar viermele mă roade mereu, ca un blestem.

„Ai crezut că faimoasa ta putere, trecătoare şi meschină, îmi zice viermele, este la fel cu cea a zeilor, care nu se trece niciodată şi pe care nici un om nu o poate măsura. Iataganul şi bogăţiile te-au făcut să crezi că eşti egal şi asemănător zeilor. Ai făcut însă cel mai mare păcat pe care-l poate face un om“.

De aceea alerg, dragă meştere, toată ziua pe la geamii, implor pe toţi zeii, fac temeneli, jur credinţă şi respect, iar asta mă mai uşurează puţin. Noaptea, însă, viermele începe să mă roadă din nou şi să-mi spună ce-ţi povesteam. Tot din astea îmi zice, şi încă şi mai rele. Am crezut că o să mă smintesc. Mi-am zis atunci să plec la Mecca, poate că de acolo mi se vor auzi jurămintele şi implorările...

Noaptea aceasta, însă, care nu şi-a retras încă aripile negre cu care îmbrăţişează pământul, am auzit în somn, sau poate că eram treaz, nu ştiu, o voce adâncă, mângâietoare. Cred că o astfel de voce ar trebui să aibă Profetul, dacă există şi ar putea vorbi. Iar vocea aceea, sau conştiinţa mea — nu ştiu — mi-a vorbit. Mi-a vorbit şi mi-a spus:

„Nu te mai chinui să afli cine-ţi vorbeşte. Am venit din depărtări să te anunţ să nu porneşti spre Mecca. Nici Alah şi nici Profetul nu se cade să se ocupe de un netrebnic ca tine. Să ştii însă că viermele care-ţi roade adâncul sufletului va înceta să te chinuie numai atunci când te va ierta cu adevărat cel pe care l-ai nedreptăţit şi l-ai pedepsit pentru că ţi-a arătat care ţi-e greşeala”.

„Dar e un ghiaur!“ am strigat eu.

„N-are decât să fie şi ghiaur, mi-a răspuns tăioasă vocea. Păcatul l-ai făcut în tine, în mintea ta. Ai tăi nici nu şi-au dat seama. El însă a înţeles. El te-a ajutat, dar acum plăteşte acest bine, că mai scump decât atât nici că se poate. El trebuie să-ţi dea iertarea”.

„Dar e un ghiaur! am strigat eu din nou. Ăsta să mă ierte pe mine? Eu, paşa unuia dintre cele mai mari vilaete, să-l onorez în felul acesta pe un ghiaur oarecare?“

„Aslane, Aslane! tună de această dată vocea. Te roade orgoliul. Acum faci un alt mare păcat. Nu ştii să-l cinsteşti pe acest om, pe semenul tău, pe cel care ţi-a arătat adevărul. Şi, la urma urmei, tu cine eşti? Cine crezi că eşti? Ţi-ai măsurat cumva puterea cu tăria vreunui alt paşă puternic? N-ai făcut-o şi nici n-ai primi s-o faci. Atunci să ţi-o spun eu. Ascultă:

În urmă cu vreo două sute de ani, sultanul Murat, tatăl marelui cuceritor care a călcat primul în Stambul, avea un vestit conducător de oşti, pe beilerbeiul Rumeliei, Turhan Paşa.

Într-o zi, era vreme de iarnă, Turhan a plecat cu multă armată să lovească o răzmeriţă otrăvită de prin părţile Elbasanului. Totul era acoperit de zăpadă groasă, iar Turhan, necunoscând bine locurile, neştiind că apa lacului îngheţase, crezu că este o câmpie şi trecu peste gheaţă cu toată armata. Cu o seară înainte, însă, se cuibărise în paradisul unui lăcaş al ghiaurilor. Şi pentru că totul a trecut cu bine, şi-a zis el că împreună cu Alah l-a protejat şi vreo divinitate a ghiaurilor. Şi atunci a ridicat o mănăstire, uite-o pe cea de colo, din faţă, pe care o vezi în fiecare zi şi căreia i se mai zice încă «Panaghia lui Turhan»".

(Într-adevăr, această clădire există şi astăzi, iar stimatul cititor o poate găsi fără greutate în apropierea Ianinei, în satul numit Longades, de la poalele muntelui Mitsikeli. Ea poartă şi acum numele de „Mănăstirea lui Turhan Paşa" sau „Panaghia Durahanei". Dar să închidem paranteza şi să-l lăsăm pe Aslan Paşa să-şi continue mărturisirea.)

„Toate astea le ştii, Aslane, aşa cum le ştie o lume întreagă în acest vialet. Dar ţi le amintesc ca să înţelegi că acest războinic vestit s-a umilit în faţa întregii naţii a ghiaurilor. Pentru că, dacă oamenii se ajută unul pe altul, atunci nu mai există nici otoman, nici ghiaur, nici mai ştiu eu ce altfel de împărţire. Atunci există numai oameni, oameni înfrăţiţi. Iar tu, care în faţa beilerbeiului Turhan Paşa nu eşti decât iarba dintr-un an faţă de platanul ce durează secole, tu refuzi să ceri iertarea de la semenul tău, care, liniştit dar înţelept, ţi-a dat pe faţă orgoliul tău nemăsurat şi blestemat! Şi, de parcă n-ar fi fost de-ajuns numai atât, îl mai ţii şi închis în beci".

„Mă duc şi-i dau drumul de îndată, am strigat eu. Chiar acum îi dau drumul!"

Vocea însă nu se lăsă şi tună din nou.

„Mai deunăzi, chiar cu zeii ai vrut să te măsori, câine! mi-a aruncat ea cu mânie. Iar în seara asta, chiar dacă eşti chinuit şi nevolnic, pe Turhan Paşa îl vezi mai mic chiar decât tine! Adică să se ploconească el şi nu tu!

Primeşti, cel mult, să-l scoţi pe om din lanţuri! Tu numai de orgoliul tău ţii seama. Modestia, care este podoaba celor mari şi puternici, pe asta n-o cunoşti. Ei bine, a sosit momentul s-o

cunoşti, câine: dacă nu te schimbi, scăpare de viermele ce te roade n-ai să găseşti. N-ai să găseşti niciodată scăpare!"

M-am grăbit să-i răspund, să mărturisesc umilinţă, i-am zis multe, câte şi mai câte. Răspuns însă n-am mai primit.

Cu mâinile tremurând, am tras fitilul lămpii cu ulei, care ardea alături, aprinzând apoi toate cele trei braţe. M-am uitat în toate părţile, poate-l văd pe Alah, ori umbra lui, ori altceva, aşteptând să-mi răspundă cineva. Nimic însă. Eram absolut singur şi nu se auzea nici o voce. Mi-am zis că o să înnebunesc. Am smuls atunci lampa şi am luat-o la fugă. Am alergat direct aici, într-un suflet. Îţi mulţumesc din inimă, Tusia Vanghelis, că mi-ai arătat adevărul şi-ţi cer să mă ierţi.

Paşa îl privea drept în ochi pe meşter aşteptând răspunsul său. Acesta se opri o clipă gânditor, apoi întrebă:

— Ce adevăr ţi-am arătat eu, mărite paşă?

— Mi-ai arătat că, oricâtă bogăţie aş avea eu, nimic n-o să pot construi în nori, niciodată. Că numai despre zei se poate imagina aşa ceva. Că jos, pe pământ, munca, meseria trec mai presus de putere şi de bogăţie. În cuvinte cât se poate de simple, mi-ai deschis ochii. Şi mi s-au deschis cu adevărat. Iar eu te-am pedepsit pentru asta. Iartă-mă, meştere!

— Nu se cade ca eu, un biet meseriaş, să-l iert pe vestitul Aslan Paşa, murmură speriat meşterul.

— Ba se cade, Tusia Vangheli, ba se cade! Avea dreptate vocea aceea: umilinţa o pot îndura numai oamenii mari la suflet, generoşi. Nu mai rezist, vreau să-mi găsesc liniştea. Spune-mi dacă m-ai iertat, meştere. Spune-mi!

Meşterul Tusia ezită o clipă, apoi vorbi:

— Dacă aşa doreşti şi crezi că o să te ajute, iacă, îţi zic să fii iertat!

Paşa îl apucă de mână şi i-o strânse cu putere.

— Nu numai din gură, meştere, zise el aprins. Glasul acela spunea că trebuie să mă ierţi cu adevărat. Trebuie să mă ierţi din toată inima. Cum să ştiu eu că în felul acesta m-ai iertat de toate, meştere Tusia?

Marele meşter, omul simplu şi modest, îl privi cu milă. Apoi, un zâmbet uşor, dulce, îi răsări pe buze. Flacăra întreită a lămpii dădea figurii lui dimensiuni ciudate.

— O să-ţi construiesc o casă minunată, Aslane, zise el. O să fie de toată frumuseţea. Chiar la capătul stâncii, şi va avea un minaret mândru ca trunchiul de chiparos, curte într-o parte şi o



şcoală în partea dinspre oraş. O să-ţi ridic, Aslan Paşa, o casă minunată.

ARTISTUL ŞI TIRANUL

În memoria lui Constantin si a lui Gheorghios Vulgaris, urmaşii marelui meşter originar din Roma, Sotiris Vulgaris, care a pornit din Kalavrita.

Când Iusuf baş-ceauş trecea prin faţa prăvăliilor ghiaurilor şi se întâmpla să-i vadă în pragul uşii, abia de catadicsea să răspundă temenelilor pe care i le făceau. Trecea mândru semeţ, fără să le adreseze nici măcar o vorbă...

Aşa se purta mereu. Şi pe bună dreptate: după neam, se trăgea din locurile Tepelinului şi, în acelaşi timp, era aghiotantul lui Ali Paşa şi intra în seraiul lui când îi poftea inima.

De aceea era de mare mirare ce putea să caute el la ora asta în prăvălia lui Gusios? Intră în prăvălie aşezându-se tacticos pe scaunul înalt, în faţa catastifului cu socoteli, apoi porunci o cafea şi începu să vorbească despre multe şi mărunte. Cu ce scop? Ce urmărea?

Kir Gusios era, fără doar şi poate, primul negustor din Ianina şi, aşa cum mărturiseau concetăţenii lui, era dintre căpeteniile care cunoşteau multe şi pe mulţi.

Aceasta nu era însă de ajuns ca să motiveze o asemenea vizită. Trebuie că ceva se întâmpla. Poate că în cele din urmă se va da la iveală ceva de rău...

Kir Gusios stătea ca pe jar. Îşi măsura vorba, încercând cu băgare de seamă să schimbe discuţia, ca să poată pricepe câte ceva.

Dar iată că, după câtva timp, discuţia păru că începe să bată încotrova.

— Ia spune-mi, dragul meu, de câtă vreme nu te-ai mai dus cu celelalte căpetenii să te închini paşei? întrebă Iusuf.

— D-apoi, ultima oară să tot fi fost pe la începutul secerişului, stăpâne. Acum s-apropie culesul. Sunt, iaca, două luni de-atunci.

— Ei bine, poate ţi-aminteşti că, dintr-o vorbă într-alta, măritul paşă v-a spus că, din păcate, în casa lui dulceaţa, ca şi cafeaua, se servesc străinilor pe tipsii sărăcăcioase, din cele mici şi fără înflorituri. Şi unde mai pui, a adăugat el atunci, zâmbind, că



sunt şi paşă la Ianina, oraşul cel vestit pentru atelierele lui de argintărie. V-a zis, sau nu v-a zis aşa?

— Ne-a zis, stăpâne! Ne-a zis!

— Ei, şi nu-s de ajuns două luni ca să se termine o tipsie cumsecade, aşa, lată cât două, grea şi cu lucrătură bogată?

Kir Gusios se pierdu cu firea. Tulburaţi de câte le povestea Ali Paşa, despre furtişaguri şi despre haraciul care, cică, nu mai ajungea ca să acopere cheltuielile paşalâcului, nu băgaseră în seamă cele spuse despre tipsie şi nu pricepuseră rostul acestei vorbe.

— Nu zici nimic, drăguţule? întrebă pe un ton ceva mai tăios de această dată Iusuf. Un stăpân ca acesta, pe care ni l-a trimis Alah, ar trebui să aibă o mulţime de tipsii minunate pe care să le admire şi să le studieze zece ani toate căpeteniile francilor oare vin la Ianina. Ori aţi devenit zgârciţi? Sau cumva, adăugă el, încă mai tăios şi cu o privire rea, sau cumva aţi uitat de treaba asta, câini nelegiuiţi ce sunteţi?

Între timp, însă, kir Gusios îşi venise în fire. Adevărul era că, în zăpăceala lor, uitaseră de vorba lui Ali Paşa, ori, mai bine-zis, nici n-o pricepuseră. Dar oare numai de asta să fie vorba? Adevărat, era plină de primejdii această neînţelegere, dar era mică şi uşor de îndreptat.

Kir Gusios zâmbi mieros, îşi duse mâna la inimă şi, plecând capul uşor, zise cu mirare:

— Se poate aşa ceva, stăpâne? Se poate să uităm noi, ori să ne zgârcim când este vorba de măritul nostru paşă? Se poate să crezi aşa ceva despre noi?

— Atunci cum se face că nu v-aţi făcut auziţi şi nici văzuţi atât amar de vreme, cât a trecut de la discuţia aceea?

— Mare ţi-e priceperea, stăpâne, şi pe toate le ştii în acest oraş. Nu-ţi dai oare seama de ce am întârziat? N-ai priceput că ceva trebuie să ne fi împiedicat?

— Nu, n-am priceput nimic.

— O tipsie ca asta, care să se măsoare cu cele de la Veneţia sau de la Florenţa, numai unul singur o poate face şi anume, meşterul Tanasis, zis Tsimuris. Numai o tipsie meşterită de el se potriveşte slăvitului nostru Ali Paşa Tepelenli. Aşa că lui i-am comandat-o... Acest Tsimuris, însă, cum bine ştii, stă toată vara în cuibul lui de vulturi, la Kalavrita, satul cu argintarii cei mai de frunte din tot paşalâcul. Iar până acolo sunt cincisprezece ceasuri de drum, numai râpi şi pustietăţi. Prin urmare, nu ne înţelege greşit, mărite baş-ceauş, şi ai olecuţă de răbdare.

Toamna este pe aproape şi atunci ai să vezi o tipsie cum nu ţi-au mai văzut ochii niciodată. Tanasis Tsimuris este gravorul cel mai priceput, primul meşter argintar din Epir.



În cele din urmă, Iusuf plecă liniştit, iar kir Gusios alergă de îndată, într-un suflet, la ceilalţi arhonţi ai oraşului.

E-adevărat, ameninţarea nu părea prea mare. Dar dacă tipsia nu era gata în toamnă, ori, şi mai rău, dacă se afla că motivul invocat era mincinos, atunci ar fi fost vai şi amar de capul lui.

Ali Paşa nu omora şi nici un băga pe nimeni la beci pentru asemenea treburi mărunte. Le-ar fi folosit însă ca pricină. Ar fi zis că a fost jignit, că ianioţii au făcut-o dinadins, că erau nişte nerecunoscători, în vreme ce el se chinuia pentru ei, construind drumuri şi poduri ori alungându-i pe hoţi şi pe ucigaşi. Iar ca să-i treacă supărarea, cine ştie cât ar fi trebuit să plătească.

Speriaţi, ascunşi în cămăruţa din dosul prăvăliei lui kir Gakis, se vorbiră în grabă între ei ce aveau de făcut.

Înainte de toate, chiar mâine, vor trimite un om de încredere la Kalavrita, ca să-l anunţe pe meşetrul Tanasis, nu cumva să-l întrebe careva şi el să nu ştie ce s-a întâmplat. Apoi, pe ascuns, în mare taină, vor comanda tipsia pentru Ali tot unui om de încredere de la Ianina — ca să fie aproape terminată, în aşa fel ca, atunci când va coborî în oraş, meşterul Tanasis să nu aibă decât s-o făţuiască şi apoi s-o dea paşei ca şi cum ar fi făcut-o de la bun început el, marele meşter.

— Dar pe cine să găsim aici, întrebă kir Gakis, aşa de priceput ca să tragă la linie tipsia, s-o lucreze atât de frumos şi în acelaşi timp să fim sigur că n-o să spună nimeni cine şi pentru cine i-a comandat-o? Dacă tot trimitem om, nu i-am putea zice să ne-o facă însuşi meşterul Tanasis? Doar sculele le cară, de obicei, cu el.

— Scule o fi având el, se împotrivi kir Gusios, însă acolo, la munte, în nici un caz n-are cum găsi o tablă groasă de argint. Cât stă pe acasă, nu lucrează decât ferecături şi îmbrăcăminte pentru evanghelii şi icoane, pentru care nu-i trebuie decât foaie subţire de argint. Cu aşa ceva, însă, nu se poate face o tavă groasă. Cât despre cine poate s-o facă aici, nu vă bateţi capul. Găsim noi pe cineva.



Se rostiră vreo două, trei nume ale celor mai buni argintari. Kir Gusios cântări puţin, apoi răspunse:

— De la ăştia se poate afla. O să se ducă vorba. O asemenea tipsie nu se meştereşte prea des la Ianina. Tiranul are iscoade peste tot şi dacă află că l-am minţit pe Iusuf... Las' că vorbesc eu cu un băiat de-al meu, care-i încă ucenic.

— Ucenic? se mirară ceilalţi.

— Da, e ucenic, însă are o mână de aur şi-i migălos nevoie mare. De fapt, ăsta e lucrul cel mai important. Migala.

— Fă cum ştii, kir Gusios, căzură de acord ceilalţi, în timp ce se ridicau să plece. Şi, la urma urmei, treaba o să fie terminată de meşterul Tanasis. Orice cusur ar avea tipsia, ciocănelul minunat al calavriteanului o să-l preschimbe în podoabă.



Când începură ploile, toamna find înaintată, meşterul Tanasis Tsimuris coborî cu familia la Ianina.

În aceeaşi seară, cei cinci arhonţi se şi poftiră la el acasă. Unul dintre ei ţinea ascunsă sub pulpana hainei tipsia grea şi bogat împodobită cu încrustături.

— Bine c-ai venit în sfârşit, meştere, îi ziseră. Acum nu mai e nici un pericol să se dea pe faţă minciuna pe care am fost nevoiţi s-o spunem: ai venit şi ai adus tipsia ce ţi-am comandat-o pentru paşă... Mai rămâne doar să-i dai câteva ciocănele, ca să fie fără cusur şi să putem spune fără teamă că tu ai meşterit-o.

Meşterul Tanasis nu se arăta grăbit. Porunci cafele, dulceaţă şi ceva de băut. Îi întrebă apoi de-ai lor, se interesă de necazurile prin care trecea bietul oraş Ianina în sclavia sa. Apoi, îşi potrivi ochelarii şi luă tipsia în mâini.

O cercetă cu mare atenţie, îndeaproape. Apoi o depărtă ţinând-o cu braţele întinse, ca s-o vadă în întregime, de la distanţă. Şi-o apropie din nou privind-o amănunţit pe toate laturile, bucată cu bucată. În tot acest răstimp, nu rosti nici o vorbă. Ceilalţi îl urmăreau cu oarecare nelinişte. În cele din urmă, kir Gakis rupse tăcerea:

— Zici că nu se poate drege, meştere?

— Cine-a făcut-o? întrebă Tsimuris.

— N-ai de unde să-l ştii, răspunse kir Gusios. A făcut-o un om de-al meu, unul tânăr, dar silitor. E încă ucenic.

— Ucenic? se miră Tsimuris.

— Ei, ce zici, o poţi îndrepta? întrebă din nou, cu nelinişte, kir Gakis.

Meşterul răspunse, fără să-şi ia privirea de la tipsie:

— N-are nevoie să fie dreasă. E lucrată perfect. Şi-i frumoasă, foarte frumoasă. Asemenea tipsie nici că s-a mai lucrat prin locurile noastre. Puteţi să i-o daţi tiranului fără nici o teamă.

Cele cinci căpetenii răsuflară cu uşurare, iar kir Gusios mai abitir decât toţi. Vezi bine, el îşi luase răspunderea să dea treaba asta pe mâna unui începător.

Cu toatea acestea, zise:

— Oricum, meştere Tanasis, paşei i-am spus că tu ai să faci tipsia. Şi dacă întreabă, nu putem mărturisi că a fost făcută de un începător oarecare. S-ar putea să se mânie. Fă-ţi, deci, pomană cu noi şi trânteşte-i câteva lovituri de ciocănel, unde crezi tu că-i potrivit. Aşa, o să putem spune că tipisa este opera ta, fără ca vorba asta să fie mniciună goală.

Marele meşter continuă să privească argintul greu din mâinile sale. Îl privi din dreapta, îl privi din stânga, apoi îi cercetă torţile.

La un răstimp îşi ridică privirea.

— N-are nici o nevoie de ciocăniturile mele, zise el.

Ceilalţi insistau respectuos, dar cu încăpăţânare, iar meşterul Tanasis refuza politicos, dar cu fermitate. În cele din urmă, cedă în faţa încăpăţânării lor şi zise:

— Aceste lovituri de ciocănel or să vă coste foarte scump.

Să fi zâmbit oare în colţul gurii când a rostit aceste vorbe? Greu de spus, fireşte.

— Dăm oricât, meştere, ziseră, vorbind toţi deodată.

Meşterul le făcu semn să înceteze şi vorbind agale, serios, le spuse.

— O liră pentru fiecare lovitură de ciocănel.

Cei cinci se uitară unul la altul.

Nu se mai auzise de astfel de treabă. Lunile când ei puteau câştiga trei lire turceşti erau foarte rare. Dar pentru paralele acestea trebuia să desfaci multă marfă. Oare ce-o fi păţit marele meşter? Se îndura el să se folosească de necazul ce dăduse peste ei? Părea că vorbeşte foarte serios. Dar iată că tot el întări această impresie, zicând:

— E scump. O ştiu şi v-am spus-o de la început. Dar v-am mai spus şi faptul că tipsia nu are nevoie să fie dreasă. Voi vă încăpăţânaţi. Dacă-i aşa, n-aveţi decât să plătiţi.



Kir Gusios îi răspunse privindu-l drept în ochi:

— Ascultă, meştere Tanasis, ca toţi ceilalţi compatrioţi ai noştri, nici noi nu mâncăm altceva decât pâine cu măsline, iar carnea o legumim. Dar cumpăneala-i una şi treaba-i alta. Preţu-i una şi nevoia-i alta. Chimirul mai rezistă şi suntem la mare nevoie. O să plătim. Dar, pentru că preţul este foarte mare, înainte de-a apuca ciocănelul, pune-ţi mâna la inimă şi măsoară cu economie loviturile.

— O să vă spun îndată cât face, îi asigură Tsimuris, în timp ce se ridica.

Ieşi pentru o clipă din camera unde-i primise şi se întoarse ţinând în braţe cutia în care îşi păstra sculele.

Privi cu multă atenţie tipsia, apoi o ciocăni uşor într-un loc şi le zise:

— Am terminat. Din moment ce e nevoie, n-aveţi decât să spuneţi acum că argintul acesta este lucrat de mine.

— Meştere Tanasis... dădu să vorbească, înecat de emoţie, kir Gusios.

Meşterul îl întrerupse însă şi, ridicându-se, le zise:

— În acest fel, dragii mei prieteni, treaba voastră s-a făcut. Daţi-mi lira pentru munca mea, ca să nu ziceţi că nu m-aţi plătit. Pentru că m-aţi plătit atât cât trebuie şi aşa cum trebuie. În rest, însă, vă rog să mă iertaţi. Sunt tare obosit şi trebuie să mă întind, să mă odihnesc.



Aflată în partea de sud a cetăţii, geamia lui Aslan Paşa fusese construită în anul 1612, ca monument triumfal pentru înăbuşirea răscoalei condusă de Dionisios Trikis, căruia i se mai zicea şi Skylosofos.

Alături, pe una din cele mai înalte ridicături din preajma, palatului, se afla seraiul lui Ali Paşa. Era un serai mare, cu încăperi frumoase la parter şi cu geamlâc la catul de sus. De aici vedeai apa lacului, pe aproape toată întinderea ei. Spre depărtări se zărea câmpia Ianinei, iar spre dreapta, oraşul.

Din curtea largă a seraiului, care îl înconjura din faţă şi din spate, porneau două-trei drumuri care te duceau în orice parte a marii cetăţi ai fi dorit să mergi. Unul din aceste drumuri, aşternut cu caldarâm bun, făcea un cot şi te ducea la vale, acolo unde se

aflau grajdurile şi şoproanele servitorilor lui Ali. Tot acolo era şi poarta de sud a cetăţii, care dădea spre apa lacului.

Cu vremea, locul s-a nivelat, totul fiind acoperit de pământ pe o mare întindere, aşa cum se poate vedea în zilele noastre.

Pe aici ieşea Ali când voia să pornească cu barca şi să huzurească pe apa cristalină a lacului albăstrui.

Iusuf baş-ceauş trecea aproape în fiecare zi prin această poartă, pe la ora prânzului. Lua o barcă, desigur nu pe cea mare, cu mulţi vâslaşi, rezervată numai pentru stăpânul său, şi se ducea de partea cealaltă a lacului, ca să-şi bea şerbetul şi să tragă din narghilea, la umbra castanilor.

Aici veniră a doua zi cei cinci arhonţi ai oraşului să-l găsească pe Iusuf. Înveliseră tipsia într-o ţesătură din lână, cea mai fină care se putea găsi în târg, şi o legaseră cu un şnur împletit din fire multicolore de mătase şi un fir gros de aur.

Îndată ce se apropiară, Iusuf scoase ciubucul narghilelei dintre buzele lui groase şi spuse râzând:

— Vă aşteptam, bre, vă aşteptam, pentru binele vostru. Am băgat de seamă că ieri, pe la amiază, a coborât şi meşterul Tanasis Tsimuris din Calavrita. Şi dacă nu veneaţi...

Râdea.

— Dacă nu veneaţi, continuă el, puteam să cred că ceva nu merge bine, că e ceva putred la mijloc. Iar asemenea putreziciuni, dragii mei, devin gropi adânci pentru câinii necredincioşi.

Cele cinci căpetenii simţiră un fior uşor, binecunoscut, trecându-le prin şira spinării. Calm, dar şi cu oarecare mândrie, kir Gusios răspunse:

— Dacă nu veneam, mărite baş-ceauş, însemna că tipsia nu e gata.

— Lasă, bre, că în atâtea luni de zile se pot face şi zece bărci, darmite o tipsie.

— Că bine zici, Iusuf effendi, îi răspunse celălalt, şi tocmai de aceea tipsia este gata. Am venit să ne duci la slăvitul paşă, ca să vedem dacă-i pe placul măriei sale.

Iusuf aşeză pe genunchi ciubucul de la narghilea, întinse mâinile şi luă tipsia.

— Bravo, zise el, bună treabă! Aţi făcut o treabă bună. Frumoasă lucrare, dragii mei.

— Dar nici n-ai văzut lucrătura, îndrăzniră căpeteniile.

— Am cântărit-o, zise el cu seriozitate. Atârnă greu. Cu cât e mai grea, cu atât e mai bine. O să fie mulţumit leul nostru. Ştiu

eu ce spun. Iar acum, tocmai la ceasul ăsta, are treabă. Nu se poate să-l vedeţi la ora asta.

Căpeteniile insistară să-i ducă la serai, dar insista şi baş-ceauşul în refuzul său. În cele din urmă cedă şi se ridică.

— Bine, zise el. Aşteptaţi aici. O să-i duc eu tipsia şi, dacă porunceşte să vă vadă, vă strig eu.

Cei cinci prieteni aşteptară un răstimp destul de lung. În cele din urmă, Iusuf se întoarse cu mâinile goale.

— N-are vreme, le comunică el. Dar vă trimite vorbă că vă vede supuşi cuminţi, pentru că el a zis aşa, în treacăt, o vorbă, iar voi i-aţi comandat o tipsie foarte frumoasă.

— I-a plăcut, deci? I s-a părut frumoasă? întrebă unul din ei.

— Bre, oameni buni, v-am spus că n-are vreme. N-a desfăcut-o încă. Dar a cântărit-o. A cântărit-o bine. Şi chiar aşa mi-a zis: „Sunt raiale cuminţi ăştia, măi Iusufe. Mult frumoasă tipsie. Poate are chiar şi trei ocale“. Aşa, mă! Atât de tare a fost mulţumit, că vă trimite ştire pe hârtia asta. A mâzgălit-o cu mâna lui de oţel.

Căpeteniile priviră cu mirare hârtia. Văzură două mâzgălituri, un fel de semnătură care ştiau că-i aparţine tiranului.

— Mare e milostivirea paşei, Iusuf effendi. Dar, ia zi, ne cinsteşte în felul ăsta fără să fi văzut dacă tipsia e frumoasă?

— Bre, nepricepuţilor, vă zăpăcesc nişte ghiauri şcoliţi, ca de-alde tine, kir Gusios! Greutatea face frumuseţea şi nu artistul. Artistul nu pune decât înflorituri. De-astea o fi făcut destule, de vreme ce tipsia e atât de grea.



Când se apropiară de prăvălia lui, kir Gusios îi pofti înăuntru, îi duse în cămăruţa din dos, închise uşa şi, după ce se aşezară, le zise:

— Fraţilor, tare m-am bucurat de cele ce s-au petrecut aseară şi mai adineauri.

— Am scăpat din nou de o mare primejdie, ramarcă kir Gakis.

— Primejdia asta a fost mică, răspunse kir Gusios. Alte dăţi am scăpat de primejdii şi mai mari. De asta, oricum am fi scăpat.

— Atunci de ce zici că te-ai bucurat aşa de tare?

— Ei bine, am zis...

Kir Gusios se opri o clipă, apoi continuă mai gânditor:

— Am zis pentru că ieri-seară ca şi astăzi s-au adeverit două învăţăminte. Două învăţăminte care spun cât de mare este priceperea noastră, a celor asupriţi, şi cât de mică este tagma tiranilor. Tiranul cel bogat ne-a spus că pentru el frumuseţea nu există. Că nu există artişti buni, mijlocii sau nepricepuţi. Că toţi sunt la fel. Deosebirea dintre ei este cantitatea pe care o dau. Vorbe ieftine, grosolane.

— Jignitoare şi urâte, murmură unul dintre ceilalţi.

— Că bine zici, adăugă kir Gusios.

Se opri o clipă, apoi continuă:

— Însă meşterul nostru sărac lipit, care trăieşte, ca să zic aşa, de pe o zi pe alta, ce ne-a învăţat el? Că frumuseţea nu ţine de cel care a creat-o. Principalul este că a fost creată. Apoi, ne-a învăţat că arta nu are preţ, că nu se poate plăti cu bani. „Treaba asta face o liră pentru fiecare lovitură de ciocănel”, ne-a zis meşterul. La preţul ăsta, chiar dacă ne-am fi vândut cu tot ce-avem şi tot n-am fi putut plăti această tipsie. Îndată însă a adăugat, cu seriozitate, că artistul cel bun nici nu trebuie plătit.

— Ba asta n-a mai spus-o, remarcă unul dintre ei.

— N-a spus-o cu vorbe, ci cu fapte care grăiesc mai bine decât vorbele. Că arta n-are preţ, ne-a spus-o socotind că o treabă ca asta face o liră pentru fiecare lovitură de ciocănel. Şi, aşa cum vă amintiţi, a arătat că atât ar trebui să-i plătim loviturile de ciocănel pe care cerem să le dea. La fel, faptul că artistul nu trebuie să fie plătit ni l-a spus pierzând cu voia lui bani mulţi: dacă ar fi dat mai multe lovituri, să zicem vreo treizeci, nu le-am fi plătit?

— Ba bine că nu. Sigur că le-am fi plătit, răspunseră ceilalţi. Noi habar n-aveam de câte ori ar fi trebuit să dea cu ciocănelul şi am fi fost mulţumiţi să se oprească, să zicem, la treizeci.

— Ei bine, el a preferat să dea una singură.

Se aşternu liniştea şi părea că toţi căzuseră pe gânduri. Cugetau la cele spuse de kir Gusios şi o lumină le lucea în ochi. În cele din urmă, tot kir Gusios rupse tăcerea:

— În sfârşit, ne-a învăţat că, cel puţin în împărăţia frumosului şi a artei, nu se poate spune „eu sunt primul şi nu altul“. Că acela care-i în frunte, împăratul sau generalul, poate şi trebuie să accepte că soldatul îi poate fi egal sau chiar superior. Pentru că în împărăţia aceasta coroana ţi-o pune pe cap numai opera mâinilor şi a minţii tale. Meşterul Tanasis n-a ştiut cine a lucrat tipsia. Şi chiar mai mult decât atâta, i-am spus că a fost făcută de o calfă oarecare, un copil încă. Şi aţi văzut ce ne-a spus, după

ce a privit cu atenţie tipsia? „Este lucrată perfect. O asemenea tipsie nici că s-a mai meşterit prin părţile noastre”. Asta vine ca şi cum ar spune: „A făcut-o un artist mai bun decât mine”.

Din nou rămaseră pe gânduri cele cinci căpetenii. De data asta, tăcerea fu întreruptă de altcineva:

— Kir Gusios, pe drept se spune că eşti tare priceput.

— Eu? răspunse celălalt. Dimpotrivă, din câte v-am spus rezultă că Tanasis Tsimuris este cel care are multă pricepere.

— Nu, deloc, insistă prima căpetenie. Că lucrarea făcută de artistul argintar are o anumită măreţie, am simţit-o cu toţii. Purtarea lui Tanasis ne-a tulburat pe toţi. Dar nimeni n-a înţeles câte învăţăminte cuprindea această purtare. Acum am înţeles. Şi de aceea zic că în viaţă nu are valoare numai înţelepciunea, ci şi explicarea înţelepciunii, din moment ce sunt mulţi care n-o înţeleg.

— Adevărat grăieşte, ziseră ceilalţi. Foarte adevărat.

Kir Gusios se ridică. Părea emoţionat. Crezură că-l mişcaseră laudele aduse. El însă era cuprins de o altfel de emoţie, mult mai largă, mai mare, depăşind hotarele unei vieţi.

— Fraţilor, zise el. Aţi văzut ce fel de fiinţă este preaputernicul tiran. Aţi văzut şi ce suflet nobil are nevoiaşul meşter epirot.

Se întoarse spre ei şi cu vocea tremurătoare continuă:

— Fraţilor! Mare este poporul nostru! De aceea, fiţi siguri că va veni o zi când se va elibera din sclavie şi va înflori din nou!

Ceilalţi îl ascultau înfioraţi, cu ochii umezi de emoţie. Iar prin ceaţa care le acoperea privirea, în acest ungher din spatele prăvăliei, o lumină necunoscută, frumoasă şi strălucitoare începu să răsară, ca soarele auriu.

AMINTIRI ŞI SPERANŢE

Învăluit în negura nopţii... Dar care noapte? A somnului, sau a morţii? Nu ştia ce să creadă. Nu, nu ştia să spună ce fel de noapte era.

Avea un simţământ ciudat...

Prin ceaţa care-i stăpânea mintea, undeva lângă el, spre stânga, i se părea că aude foşnetul ţarinei care se surpă.

Continuă să asculte... Zgomotele îi păreau tare ciudate după atâta tăcere... O tăcere atât de îndelungată, atât de cuprinzătoare în nesfârşitul ei...

Deschise ochii.

Recunoscu peştera. Recunoscu deschizătura dinspre colţul unde se cuibărise. Alături, văzu ţărâna, ţărâna care...

Când anume? Cu câţi ani în urmă?

...ţărâna care se aşternuse pe o linie dreaptă, alungită, părând că ar fi cernut-o cineva de sus, formând o ridicătură îngustă de pământ, care îl izolase, îl închisese în această scobitură.

Privi peste ridicătura de ţărână ce se întindea pe toată lungimea corpului său şi acolo, în depărtare, spre gura peşterii, zări lumina! Da, da, era lumina zilei!

Cum adică? Nu murise?

Aşa se părea. Nu murise.

Sau nu... ia stai...

Îşi amintea că ieşise din cetatea Acropolei şi fusese grav rănit... apoi se strecurase, târându-se, în peşteră. Atunci... în jurul său se formase o baltă de sânge amestecată cu ţărână, de credea că o să-şi dea sufletul... atunci...

Da, aşa a fost...

Cu un ultim efort, de parcă dobândise o energie deosebită şi un nou val de sânge ar fi început să-i alerge prin vine, dându-i din nou viaţă, se târâse spre fundul peşterii. Reuşise apoi să se întindă şi să-şi rânduiască alături iataganul şi flinta, apucând să mai vadă, spre stânga sa, ţărâna începând să se cearnă din tavanul peşterii, ca o ploaie uşoară, mărginindu-i astfel culcuşul, de parcă ar fi vrut să-l pecetluiască...

Dar n-a fost numai atât. Acum îşi amintea şi altele... Îşi amintea că în momentul acela şoptise:

„Pe toţi zeii, ţărâna asta mă îngroapă de viu! S-ar putea ca rana să mi se vindece, s-ar putea să scap. Cum o să mai pot însă respira dacă nu mai am aer! Nu vreau să mor. Vreau să mă întorc la căpitanul meu“.

Şi îşi mai amintea că atunci auzise o voce, o voce profundă, venind parcă din depărtări, care-i şoptise:

„Căpitanul tău, fiul Călugăriţei, a fost răpus, Zahario. Tu, însă, tu nu vei muri, ci vei dormi. Aşa am hotărât eu. Vei dormi un somn adânc, somn dulce şi îndelungat, şi te vei trezi abia peste o sută cincizeci de ani şi fără să îmbătrâneşti.“

Şi adormise somn adânc şi dulce, fiind sigur că nu va muri. Iar acum? Acum se trezise. Aşa să fie oare, se trezise după o sută cincizeci de ani?

Iată! Locul era acelaşi. Simţea că şi trupul lui e acelaşi. Iataganul, flinta, pistolul cu două cocoaşe, fustanela, încălţările lui peticite, fesul, toate, absolut toate erau la locul lor.

Cum se putea oare aşa ceva? Era treaz, nu visa! Dar cum putea să spună că a dormit o sută cincizeci de ani? Ce basme pentru copii mai sunt şi astea?

Bine, bine, trăia. Asta o simţea. Dar oare nu înnebunise? Ce fel de vorbe mai sunt şi astea pe care le rostea? Murise cu atât amar de vreme în urmă şi încă mai trăia?

Pe toţi zeii!

Dar când pipăi în jurul său, aşa, la întâmplare, se cutremură, simţi că se tulbură până în adâncul sufletului.

Urâte cuvinte rostise! Cine era el, mă rog, ca să îndrăznească să pună la îndoială atotputernicia zeilor? Dacă Zeus hotărâse aşa, cum era cu putinţă să nu se petreacă totul după voinţa lui?

Zeus care făcea atâtea lucruri şi minunăţii, Zeus care stăpânea fulgerele de pe cer şi întregul pământ, el să nu poată, dacă voia, să... să...

Cum îndrăznise să se îndoiască? Ce gând îi încolţea în minte?

Ridică mâinile a implorare şi murmură:

— Eşti atotputernic, Zeus, şi poţi face multe lucruri minunate. Aşa este! În urmă cu mulţi, cu foarte mulţi ani, am adormit. Asta a fost voinţa ta! Tu m-ai ascuns în spatele zidului de pământ şi apoi m-ai adormit. Tot tu eşti acela care, astăzi, ai dărâmat acest zid şi m-ai trezit. Îţi recunosc puterea, stăpâne!

Continuă să implore şi să rostească jurăminte încă multă vreme, până când vocea aceea nepământească se auzi din nou:



— De data aceasta ai vorbit cu respect, muritorule. Ai vorbit cu dreptate. Acum te trezeşti, sau, dacă vrei s-o spui altfel, te readuc la viaţă. Ţi-am spus acest lucru încă de-atunci... În urmă cu mulţi, cu foarte mulţi ani pentru tine, dar numai cu o clipă mai înainte pentru mine... Ţi-o repet şi astăzi. Căpitanul tău a fost răpus în ziua în care v-aţi despărţit. Tu, Zaharia, nu ai murit, ci ai căzut într-un somn adânc. Astăzi, exact la o sută cincizeci de ani pământeni, te trezeşti, revii la viaţă. În acelaşi loc, în aceeaşi lume. Aceeaşi, doar puţin schimbată. Aşa am hotărât eu, atotputernicul Dias.

Nu, nu visa, era treaz. Vocea aceea, nepământească, o auzise. Era sigur de asta. Se minună din nou, în gând, şi murmură:

— Este dreptul tău, Tunătorule Dias, să faci ce doreşti. Fie şi cum zici tu!

În această negură... Care negură? Nu mai avea nici o însemnătate... Hai să zicem în negura ce-i învăluia mintea... Da, în această negură, rămase nemişcat, călătorind cu gândul când spre lumea nedefinită şi îndepărtată a zeilor, când spre bătăliile necruţătoare duse pentru libertatea naţiunii.

I se strânse inima amintindu-şi ultima seară, când căpitanul — zeul lui — îl chemase la el în cort.

Era pe 22 aprilie. În ce an? Da, îşi amintea, era în 1827.

Cu un an în urmă se petrecuse marea catastrofă: în aprilie 1826 căzuse cetatea de la Missolonghi. De atunci, străbătuseră dealuri şi munţi, dăduseră bătălii nenumărate, se vărsase mult sânge. Mult, foarte mult sânge, din toate părţile.

Îşi aminti şi ziua când căpitanul Karaiskakis a pornit cu cei trei mii de oameni din Lepsina, cum i se spunea Elefsinei în graiul popular, spre Parnassos, ca să împiedice depunerea armelor, răul ce se întindea din sat în sat, de ziceai că va îngenunchea întreaga Rumelie!

Adu-ţi însă aminte cum se schimbau lucrurile peste tot, ca la suflarea vântului, îndată ce oamenii simţeau respiraţia înflăcărată a pieptului său! Peste tot răzmeriţe, peste tot izbândă!

Dar, înainte de toate, aminteşte-ţi ziua când, acolo, pe dealul acela, în apropiere de Arahova, la 24 noiembrie 1826...

După o încleştare de moarte, care a durat ziua întreagă, marele şi vestitul Mustabei, însoţit de Kehaiabei, cei mai buni conducători de oşti ai lui Kiutahi, fuseseră nevoiţi să se retragă

aici, în aceste locuri golaşe ale Arahovei, unde nu zăreşti nici o casă, nici un copac, cât cuprinzi cu ochii.

Timp de câteva zile, orice trecere, de jur împrejur, le fusese închisă. Foamea şi setea, iar mai apoi, când timpul se strică, frigul şi zăpada îi secerau pe otomani.

Pe 24 ale lunii, în zori, Karaiskos — diminutiv sub care mai era cunoscut vestitul căpitan al revoluţiei de la 1821 — află că o ceată de vreo şapte sute de ieniceri vor să dea năvală cu iataganele în mână şi că se certau cu ceilalţi care nu voiau să iasă. Îndată ce află de treaba asta, căpitanul nu mai stătu nici o clipă pe gânduri. Stabili cum şi când o să aibă loc asaltul nostru şi porunci să se arunce asupra lor toţi voinicii, până la ultimul. În cele din urmă, când îl văzu pe duşman pregătindu-se să atace, se urcă pe un colţ de stâncă şi răcni către vitejii săi:

— Trageţi o singură salvă şi apoi aruncaţi flintele la pământ. Să vă ajutaţi numai de pistoale. Adevărata treabă însă or s-o facă spadele. A sosit ceasul, vitejilor! Lângă noi, la doi paşi, se află Termopile. Termopile, fraţilor, unde cei trei sute de spartani au oprit, cu veacuri în urmă, puhoiul perşilor, iar lumea îi admiră şi acum. Pe când noi, noi aveam duşmanul în mână. Înainte, flăcăi! Pe ei!

Şi sărind de pe piatră, se avântă primul în luptă. Fulgere arunca spada lui, tot ridicându-se şi coborând, lovind în faţă şi pe margini, când în stânga, când în dreapta, iar trupurile cădeau ca secerate în jurul său.

Dealul a fost luat fără zăbavă. Dar cât sânge s-a mai vărsat! Se înroşise tot locul. Câte trupuri de duşmani n-au fost culcate la pământ pentru totdeauna! Nenumărate!

Şi a trimis Karaiskakis scrisoare guvernului la Egina. Zaharia şi-o amintea pe de rost. Începea aşa:

„Prea vitejii mei fraţi, vă îmbrăţişez”

Apoi zicea... Îşi amintea scrisoarea de pe la mijloc în jos, cuvânt cu cuvânt. Le-a mărturisit-o şi celorlalţi flăcăi:

„Am ajuns aici pe 18 ale lunii. Ne-am războit în aceeaşi zi, aproape cinci ore, doborând destui duşmani, căci i-am împins într-o înfundătură, fără apă, fără mâncare şi fără gloanţe.

Aşadar, au rămas ei încercuiţi ca la vreo şapte zile, şi azi, către ceasurile zece, am dat atacul. Aşa că, după ce am ocupat locurile stabilite şi am răpus ca la vreo 1300, ucigându-i pe

Kehaiabei, pe Koriofilbei ca şi pe fratele lui, Banusi Sevliani, am prins de vii şi câteva căpetenii mai de seamă şi s-au umplut de prăzi, de arme argintate şi de haine cusute în fir de aur toţi grecii, fără deosebire. Bucuraţi-vă, aşadar, fraţilor, că patria noastră, Grecia continentală, a fost eliberată din mâinile duşmanilor şi că, într-un cuvânt, a fost răpusă toată floarea Arvaniţiei. Gândiţi-vă, aşadar, fraţilor, câte vitejii şi alte asemenea fapte s-au făcut în această campanie din Grecia continentală... de vreme ce am reuşit ceea ce am poftit noi. Pilduitoare a fost şi comportarea generalului Dimos Tzelios care a prins încă în viaţă pe cea mai de seamă căpetenie şi singur a răpus vreo 15 duşmani, nu ştiu dacă nu mai mulţi, pentru că mare a fost măcelul printre duşmani. Ce vă pot zice cu siguranţă este că mare curaj arăta generalul, ceas de ceas.

Bucuraţi-vă, fraţilor, de libertatea Elladei, pe care am dobândit-o, şi în curând o să auziţi lucruri şi mai de seamă. Cu sănătate,

La 25 noiembrie 1826, în tabăra de la Arahova.

Patriotul
Karaiskakis”

Îşi aminti că le împărtăşise această scrisoare tuturor celor care n-o cunoşteau. Îşi aminti că, de atunci, numele lui Karaiskakis devenise un stindard, că toţi spuneau că numai el a eliberat Grecia de la Istmul Corintului în sus.

Ce mai bătălii erau acelea! Mintea omenească nici că le poate cuprinde. Câte eforturi, câtă sudoare şi chin, cât sânge! Şi cu toate acestea, nu numai că libertatea nu sosea, dar, pe deasupra, răul continua să se întindă, fără să se întrezărească nici o rază de lumină de nicăieri.

Iar acum? Acum ce se întâmplă?

Acum, căpitanul zăcea doborât la pat: îl durea tot trupul, avea febră mare şi delira.

Şi mai era şi altceva. Erau mari şi vestiţi străinii de felul lui Cohran, George, Astings şi alţii. Desigur, îl ţineau la mare cinste pe Karaiskakis. Îl preţuiau mai mult decât pe oricare dintre ceilalţi căpitani. Numai că nu-i dădeau ascultare.

— Noi cunoaştem mai bine rosturile armatei şi ale războiului, îi ziceau ei.

Şi nu-l ascultau.

Acum ce-o să se mai întâmple? Poate că o să afle şi el, Zaharia, cu ocazia aceasta.

Căci căpitanul se simţea mai bine şi-i trimisese vorbă că vrea să-l vadă în cortul său. Să vină singur, fiindcă vrea să-i vorbească între patru ochi. Era în 22 aprilie. Soarele auriu încălzea bine, cu toate că se înălţase abia de-o palmă. Pătrundea până în interiorul cortului, a cărui intrare era larg deschisă, cele două fâşii care ţineau loc de uşă fiind legate de o parte şi de alta a cortului. Îl zări pe căpitan, zeul lui, aşezat turceşte pe pat.

Întotdeauna i se păruse slab la trup Karaiskakis, dar de această dată arăta topit de tot. Pielea negricioasă a pometţilor părea lipită direct pe oasele capului.

Îşi păstrase însă frumuseţea lui vestită. Liniile fine şi drepte ale feţei, ochii negri de vultur, înfundaţi în orbite, şi mustaţa lungă, cu vârfurile răsucite.

Zaharia nu-l mai văzuse de câteva zile şi-i sărută mâna.

— Ia şezi, îi zise acesta. Ştiu că nu eşti numai un adevărat viteaz, dar că ai şi aripi la picioare. Din această pricină te-am ales pe tine, pentru o treabă unde este nevoie de inimă, de minte, dar şi de picioare.

— Porunceşte, căpitane, răspunse bucuros Zaharia.

— Băiete, treburile nu merg bine, continuă cu seriozitate Karaiskakis.

Tare se mai miră Zaharia auzind aceste vorbe şi murmură sfios:

— Cum se poate, căpitane, să nu meargă bine? Niciodată n-am avut atâtea tunuri şi atâtea muniţii, şi chiar o corabie cu aburi, care merge şi pe uscat. În afară de asta, mai avem şi vreo zece mii de luptători greci şi prieteni veniţi din străinătate, care stau pe poziţii de la Lepsina până la Faler.

(Este cazul să-l lămurim pe cititor că Zaharia pare să se refere la fregata **Ellas**, prima corabie cu aburi din acele vremuri, care abia sosise din America. Despre această navă mulţi credeau că putea să meargă şi pe uscat.)

— Asta nu-i de ajuns, Zaharia, răspunse gânditor fiul Călugăriţei. Lucrurile pe care le prinzi cu mâna nu înseamnă nimic dacă cele pe care le prinzi numai cu mintea nu sunt în bună regulă. Într-adevăr, pentru o bătălie, cele ce spui tu sunt lucruri pe care le prinzi cu mâna. Cele pe care nu le prinzi decât cu mintea sunt curajul, încrederea şi priceperea. Curaj avem că putem să dăm şi altora. Încredere uneori avem, alteori nu. Pricepere şi minte nu avem...

Tânărul îl contrazise cu aprindere:

— Cum să n-avem, căpitane? Tu să nu ai minte? Te întrece cineva?

— Ai dreptate, Zaharia, însă nu sunt ascultat, iar ordinele căpitanilor străini sunt strâmbe. Cică să atacăm. Să atacăm din toate părţile, să-l lovim toţi deodată pe Kiutahi şi să-l zdrobim pentru totdeauna. Înainte, tot înainte! Aşa, cică, se bat armatele francilor. Uită însă domnii căpitani că acest Kiutahi este un comandant vestit, că are mai mulţi oameni decât noi şi călărime nenumărată. Că aici suntem în câmpie şi că acolo unde îl lovim, dacă nu este fortificat, se va retrage şi va trimite pe altă parte călărimea, unde îi va veni lui la îndemână, ca să ne ciopârţească şi să ne închidă drumurile.

Pe măsură ce vorbea, Karaiskos se aprindea tot mai tare. Părea că dreptatea, care se afla de partea lui, îl sufoca, iar el ar fi vrut să-şi verse tot focul dintr-o dată.

— Ar fi trebuit să ne războim greceşte şi nu franţuzeşte, continuă el şi mai aprins. De luni de zile le tot zic: hai să trecem într-o noapte, călcând fără să ne simtă duşmanul, să ocupăm trecerile dinspre Oropos şi muchiile de la Kaza şi Malakasa, şi să-i tăiem drumurile folosite pentru aprovizionare. Să ne baricadăm acolo zdravăn, ca să nu ne mai fie teamă de călărimea lui, iar aici, în câmpie, să înaintăm în salturi. Nu înainte, deodată, ci în salturi. Saltul şi imediat fortificarea, ca să nu ne ciopârţească oamenii lui Kiutahi. Apoi, un alt salt, şi încă unul, şi încă unul. Duşmanul va obosi, va sângera, proviziile îi vor seca şi în cele din urmă se va retrage. Aşa vom ajunge la Acropola pe care duşmanul o strânge din toate părţile, dar care nu trebuie cu nici un preţ să cadă. Aşa cum mergem, însă, nici Acropola n-o eliberăm, nici noi nu facem nimic, şi ne prăpădim zadarnic.

Se aşternu o tăcere grea. Într-un târziu, Zaharia rupse tăcerea:

— Cuvântul tău este aur curat, căpitane, murmură el. Însă nu înţeleg de ce nu vor să te asculte?

Fiul Călugăriţei cumpăni o clipă şi, în timp ce pe figura lui se aşternea o nouă expresie, zise:

— Eu, dragă Zaharia, de cântat n-am prea cântat. Un singur cântec am împletit, despre mine însumi. Şi, de vreme ce tot o să mă mănânce glonţul, iar tu eşti băiat tânăr, o să ţi-l spun ca să-l zici şi tu altora. Ascultă cum sună:

Nici leagăn cu podoabe, nici faşă n-am avut.
Din neam de şoim, din pântec blestemat,

în scorbură, nu-n casă, m-am născut,
alăturea cu lupul sălbatic, speriat.

(Se ştie că Gheorghios Karaiskakis era fiul unei călugăriţe, care provenea dintr-o familie de seamă din satul Skulikaria, de lângă Arta. Copilul s-a născut într-o peşteră, care acum poartă numele lui Karaiskakis, în apropiere de Carditsa. Nu se ştie sigur cine era tatăl său, dar se presupune că este vorba de cleftul (haiducul) Iskos. Se pare că însuşi Karaiskakis credea acest lucru, deoarece un sigiliu al său din anul 1816 avea încrustat numele Karaiskos.)

— Ei, bine, continuă Karaiskakis, aceşti căpitani străini, care au fost crescuţi în leagăn de puf, au pregătită mereu sabia lor cea tăioasă şi împodobită cu aur, gata să se războiască oricând, cu trandafirul la ureche. Noi, care ieşim din peşteră, înainte de a găsi o sabie şi de a o ascuţi, trebuie să găsim mijlocul să supravieţuim, să nu ne mănânce lupul. Aceasta este deosebirea dintre noi.

— Dacă-i aşa, căpitane, zise sfios flăcăul, şi dacă din cauza asta Acropola nu poate fi eliberată, iar noi ne măcinăm zadarnic... atunci...

— Atunci ce?

— Atunci să nu le mai dăm nici o atenţie! Sulioţii, rumelioţii, ca şi cei din Tzumerka şi cei de la Aspropotamo pe tine te urmează. Fă cum te taie capul. Ori să plecăm şi să lovim în altă parte. De câte ori n-ai făcut la fel, şi s-a văzut că ai făcut bine!

Faţa căpitanului se întunecă de data asta, iar vocea lui deveni aspră, repezită:

— Nu se poate, măi Zaharia. Aşa ceva nu mai merge. Altădată, când eram cleft, ne războiam pentru ţinutul unde haiduceam. Acum, ne-am făcut o armată în toată regula. Ne luptăm să ne făurim o patrie. De aceea ne şi ajută naţiile cele mari. Iar acum, că a năvălit Ibraim din Egipt, numai ţările străine pot să ţină mai bine mările şi să-i taie legătura cu bogăţiile tatălui său, Mohamed Ali. Dar şi muniţiile pe care le avem, tot ei, străinii, ni le-au trimis. Aşadar, ce-ar putea să spună toţi aceştia? Că nu vrem să ne formăm o armată, că nu ne pasă nouă de patrie, ci numai de certuri şi de prădăciuni.

De data asta se înfurie de-a binelea. Strigă:

— Să facem ca la mănăstirea lui Ai Spiridon de la Pireu? Hai? Ai văzut ce s-a întâmplat atunci. Cohran a strigat pe vasul de comandă, în faţa tuturor, că grecilor nu le trebuie libertate,

pentru că sunt nişte sălbatici. Iar George şi-a trimis demisia în Egina, la guvern. Gordons, colonel al armatei engleze, prieten bun şi încă dintre cei mai viteji, a venit în cortul meu şi n-a spus decât un singur cuvânt: plec. Şi a plecat. Ei bine, nu! Nu şi nu! Nici să nu mai aud aşa ceva, nici din gura ta şi nici a altcuiva, că-l omor cu mâinile mele! Nu mai suntem nişte raiale. Suntem cetăţeni greci. Suntem o armată. Înălţăm o patrie, străvechea şi slăvită Elladă. Iar dacă guvernul a hotărât ca George să fie comandantul trupelor, iar Cohran al flotei, n-o să facem decât ce zic ei. Auzit-ai? Ce zic ei! E clar?

— E dar, căpitane. Acum am înţeles vorbele tale înţelepte. Şi-apoi, ce mă mai întrebi? Cum porunceşti, aşa va fi... fie că-i vorba de viaţă, fie de moarte. Dar ziceai că m-ai chemat pentru o treabă, în care-i nevoie de un om cu pasul uşor şi iute.

Figura căpitanului se schimbă din nou. Păstrase expresia de severitate, însă acum era calmă şi hotărâtă:

— Am zis că este nevoie de un bărbat curajos, cu cap limpede şi cu aripi la picioare. Numai picioarele nu-mi sunt de folos, pentru că este nevoie să porneşti chiar în clipa aceasta şi, pe noapte, să ajungi la Acropolă.

— La Acropolă? făcu mirat Zaharia.

— Ştiu că e greu, îi răspunse tăios căpitanul. Însă trebuie să te duci şi să pătrunzi acolo.

— Mă duc, căpitane, drept acolo mă duc şi-o să pătrund în cetate, cu ajutorul zeilor.

— Aşa că te duci să-i întâlneşti pe Makrianis, pe Kriezotis, pe Fabier şi pe ceilalţi, şi să le spui cuvintele astea din partea mea: în septembrie a căzut pe ziduri cel mai înţelept voinic al Greciei, coloana de sprijin a Acropolei, viteazul Guras. Acum, greci şi străini, pe ei îi considerăm coloanele de sprijin ale primei noastre cetăţi.

Faţa lui Karaiskos se întunecă. Se opri o clipă şi, coborând vocea, continuă:

— Ştiu că multor flăcăi o să li se sfâşie inima când vor vedea capetele fraţilor lor, prinşi de Kiutahi, atârnate, zile în şir, în ţeapă, în faţa zidurilor. Iar dacă le mai şi recunosc, rămân muţi de durere. Nu s-aude decât un nume şi apoi un oftat. Alte cuvinte nu mai auzi. Dacă nu-i recunosc pe cei traşi în ţeapă, discută ceasuri în şir ca să afle care mamă o să-l bocească. Le ştiu toate astea şi mă pătrunde şi pe mine durerea.

Vocea lui deveni din nou tăioasă.

— Mai ştiu însă, zise el, că la curaj nimeni nu-i întrece. Mai ştiu că, după străpungerea reuşită de Fabier, cei de-acolo au praf de puşcă din îndestulare. Făina n-o să le lipsească, iar de apă şi de legume mai fac ei rost. Dinspre partea exploziilor subterane ale turcului, nu sunt în pericol pentru că îl au pe Kostakis, cel fără egal în lume la aşa ceva. Este de mare nevoie să răzbeşti acolo.

(Cititorul trebuie să ştie că asediul Acropolei începuse cu multă vreme în urmă. Însă, cu aproape cinci luni înainte de momentul povestirii noastre, Fabier operase o străpungere îndrăzneaţă a încercuirii, în fruntea unui corp format din cinci sute de greci şi patruzeci de străini, filoeleni. Graţie acestei acţiuni, care s-a soldat cu pierderi uşoare pentru răsculaţi, 8 morţi şi 20 de răniţi, cei încercuiţi au primit vreo patru mii de ocale, adică aproape cinci mii de kilograme, de praf de puşcă.

Cât despre Kostakis, acesta era un artificier celebru al vremurilor acelea. Pe de o parte, reuşea să anihileze cele mai îndrăzneţe operaţiuni de minare subterană ale duşmanilor, iar pe de altă parte, pregătea el însuşi capcane pentru cei din afară, cu care le arunca în aer cele mai înaintate poziţii.)

— Ai auzit, măi Zaharie? continuă Karaiskakis. Trebuie să reziste, orice s-ar întâmpla. Aici, pe Eleon, chiar dacă mâine pierdem marea bătălie franţuzească, de nişte hărţuieli tot mai suntem noi în stare. Cu siguranţă însă că Rumelia şi Epirul vor rezista. Haiducimea nu piere niciodată. Datorită clefţilor, mai ales dacă Acropola nu cade, Kiutahi nu poate părăsi Eleonul Aticei. Se va teme că va fi atacat şi că i se vor tăia căile de trecere. Dacă însă cade Acropola, atunci Kiutahi va părăsi aceste meleaguri şi va porni spre Moria — adică spre Peloponez. Iar din momentul în care trupele lui Kiutahi se vor uni cu arapii lui Ibrahim, poţi fi sigur că s-a dus şi Moria, s-a dus şi Rumelia, s-a dus şi naţiunea...

Zaharia a făcut ochii atât de mari, de parcă erau gata să-i sară din orbite.

— Naţiunea? strigă el. După atâtea jertfe, după atâtea victorii, mai e posibil să piară naţiunea, căpitane?

— E posibil, Zahario, răspunse cu greu căpitanul. Pentru că n-ar mai rezista la o altă răzmeriţă ca asta. De şase ani încoace, fiecare al doilea grec a fost înghiţit de Hades. Cât despre sate, din cinci, doar unul a mai rămas în picioare. Vietăţile le-am mâncat noi, ori ni le-au mâncat alţii. Plugul nu mai ară, sământă nu mai cade în brazdă, iar dacă se mai întâmplă uneori, nu

apucă decât foarte rar să dea rod. Aşadar, cum să mai porneşti o nouă răzmeriţă? Şi când? Poate peste alte patru sute de ani. Dar în anii ăştia cum va supravieţui naţiunea? Câţi copii nu vor ajunge ieniceri! Câte fete nu vor fi pângărite în haremuri sau chiar în afara lor! Şi câţi nu-şi vor lepăda neamul ca să supravieţuiască! Aşa că, ori câştigăm libertatea, ori, cum îţi zic, totul s-a sfârşit.

Am rezistat trei mii de ani... trei mii, măi, auzi tu... ca nimeni altul, şi acum ne ducem... şi asta să se întâmple tocmai în zilele noastre!

Căpitanul se învioră din nou şi urmă cu un glas tunător:

— E mare nevoie, zise el, ca Moria să lupte straşnic şi să afle ei, străinii, ca şi otomanii, că, oricât ar fi de mare acest Ibrahim, noi tot îi rezistăm. Să le spui vorbele astea şi să le mai zici: Karaiskos vă trimite o urare, dar şi un blestem: zece luptători de-ar rămâne până la urmă, dar Acroopla tot nu trebuie să cadă!

Se reculese o clipă şi adăugă, cu o nouă lucire în ochi:

— Mai e un motiv pentru care Acropola nu trebuie să cadă. Pentru toată suflarea omenească, Acropola este stindardul Greciei, simbolul ei. Pe cei ce stau în picioare, chiar dacă sunt răniţi, omenirea îi admiră şi îi ajută. Pe cei îngenuncheaţi, chiar întregi dac-ar fi, îi compătimeşte o vreme, apoi îi uită. Să le spui, aşadar, că le trimit urarea şi blestemul meu. Orice s-ar întâmpla, Acropola trebuie să reziste. Ai priceput, Zahario?

Flăcăul se ridică. Îşi potrivi pistolul cu două ţevi la brâu, strânse în mâna dreaptă hangerul şi în stânga flinta, apoi grăi scurt:

— Înţeles, căpitane! Acu’ zic s-o pornesc. Şi fii liniştit că o să ajung negreşit!

Privirea lui Karaiskos se îmmuie. Îl privi cu dragoste părintească:

— Pâine ai luat cu tine?

— Luat.

— Dar alte merinde?

— Nu-ţi face griji, căpitane. Găsesc eu o ceapă pe undeva.

Căpitanul zâmbi amar.

— Unde s-o găseşti, măi băiete? Ţara e pustiită. Nici un cântec de cocoş nu se mai aude, nicăieri.

— Nu-i nimic, căpitane, se apropie luna mai, iar Kiutahi nu poate să dea foc tuturor verdeţurilor. Uiţi că ceapa dă frunze tocmai acum?

— Nu uit, măi băiete, însă în asemenea momente nu vreau să te las la voia întâmplării.

Karaiskos îi arătă o mică boccea. Era un batic soios, legat cu noduri în cele patru colţuri.

— Ia, îi zise, sunt măsline.

Zaharia păru mirat.

— Măsline? murmură el.

— Ia când îţi zic, repetă Karaiskos.

Flăcăul desfăcu un colţ al baticului, luă câteva măsline şi le ascunse în buzunarul fustanelei sale.

Fiul Călugăriţei râse.

— Le-ai numărat, măi? De ce te zgârceşti? Câte ai luat?

Zaharia încercă să glumească.

— Am luat cu una mai mult decât îmi dădea măicuţa când porneam în zori spre şcoala secretă. Am luat trei, căpitane. Deci trei măsline, douăsprezece îmbucături.

Zâmbi din nou.

— Şi să ştii că eu le mănânc cu îmbucături mici. Am cale multă de bătut şi nu se cade să mănânc prea mult.

(Autorul doreşte să noteze pentru cititorii din ziua de azi că, până mai deunăzi, în primele decenii ale secolului nostru, cam aceasta era măsura în Grecia: o îmbucătură de pâine şi o muşcătură dintr-un colţ al măslinei. A doua îmbucătură de pâine era urmată de o nouă muşcătură, în partea cealaltă a măslinei. A treia oară se muşca la mijlocul măslinei, unde era mai multă carne şi, în sfârşit, a patra muşcătură însoţea bucata de pâine cu ceea ce mai rămânea pe sâmburele măslinei, care apoi era supt pe îndelete, timp îndelungat. Pare de necrezut aşa ceva, pentru vremurile de azi, însă pentru vremurile de restrişte ale străbunilor noştri era o realitate. Şi vă asigur că nu exagerez, pentru că am trăit chiar eu asemenea vremuri.)

— Am destule, măi băiete, îl asigură căpitanul. Ia o mână zdravănă. Ai nevoie de forţe, că te aşteaptă drum lung şi plin de primejdii. Să mănânci câte două, ba chiar câte trei măsline la o înghiţitură.

Zaharia râse a mirare.

— Câte trei ai zis, căpitane? Dar atunci nu mai e vorba de merinde de drum, ci de un ospăţ pe măsura unui bei, ba chiar a unui paşă.

— Fie şi aşa, dar ia-ţi o mână zdravănă de măsline. Asta-i porunca mea. Vezi colo, jos, ai să găseşti şi ceva pâine. Ia-ţi mai

multă. Ia vreo două, trei coltuce. A ta, probabil, a ajuns o coajă uscată.

Ca orbit de marele noroc care a dat peste el, Zaharia luă un pumn de măsline, rupse două bucăţi de pâine şi le vârî în buzunarele fustanelei, de unde mai întâi scoase două boţuri mici de mămăligă uscată şi tare ca piatra. Cântări câtva timp în mână cele două bucăţi de mămăligă, fără să ştie ce să facă cu ele. Apoi, le duse la buze şi la frunte spunând:

— Să ţi le las pentru calul tău, căpitane?

— Lasă-le. Ar fi păcat să le arunci. Bine faci că dai pâinii cinstirea cuvenită.

Şi continuă cu o umbră visătoare în priviri.

— Când eram copil, dacă îmi cădea pâinea pe jos, bunica mă punea să fac la fel: s-o duc la buze ca să-i arăt dragostea ce i-o port, apoi la frunte, ca închinăciune, şi să zic: „pâine, pâinişoara mea“.

(Aici trebuie să vă spun că şi pe vremea mea copiii făceau la fel.)

Apoi, pe un ton parcă oficial, căpitanul adăugă:

— Lucru sfânt pâinea, măi Zahario.

— Sfânt, căpitane. Este însăşi viaţa noastră. Acum, însă, am pâine din belşug şi încă de grâu, frământată şi coaptă aşa cum se cuvine. S-ar putea să fie coaptă chiar la cuptorul nostru de campanie.

(Acest cuptor de pâine, dragă cititorule, era portabil, făcut din tablă. Ca să coci pâinea ori să-ţi găteşti mâncarea dorită, pregăteai mai întâi o mică vatră săpată în pământ. După ce lemnele ardeau bine, aşezai cuptorul sprijinit pe marginile vetrei, acoperându-l apoi cu jeratic mărunţit şi cu cenuşă fierbinte. Pâinea sau mâncarea pregătite în acest fel erau deosebit de gustoase, după cum se spune — şi eu cred că aşa era — dar pentru generaţia de astăzi acest lucru este cu totul necunoscut.)

— Dar timpul trece, remarcă Zaharia, iar eu, pe înserate, trebuie să fiu aproape de Acropolă. Am plecat, căpitane, mai zise el şi se îndreptă spre ieşire.

— Vino să te îmbrăţişez mai întâi, îi spuse cu dragoste Karaiskos.

Zaharia îngenunche lângă el şi se îmbrăţişară. Ochii le erau umezi. Se ridică.

— Acolo unde mergi, mergi pentru libertatea naţiunii, Zahario. Cale bună.

— Să ne vedem cu bine, căpitane, îi răspunse Zaharia, plecând în grabă.

Ieşise aproape în fugă. Nu atât pentru că pleca într-o misiune urgentă pentru libertatea naţiunii. I se pusese un nod în gât, iar lacrimile îi umpleau ochii şi nu voia ca zeul lui, căpitanul, să-l vadă plâns.



I se împăienjeniseră ochii şi de data asta... N-avea să-l mai vadă... Vocea, vocea aceea nepământească, ce-l adormise atunci şi îl trezea acuma, vocea aceea, care nu greşea, îi zise din nou:

— Căpitanul tău a fost rănit în ziua în care v-aţi despărţit, iar în aceeaşi noapte şi-a dat duhul...

Cine ştie cum şi în ce fel s-a întâmplat?... Dar, şi dacă ar fi ştiut, ce-ar fi putut schimba? Tot nu l-ar mai putea vedea niciodată...

— Ce mai bărbat ai fost, Karaiskos! Vultur, nu alta! Zburai din creastă în creastă. Şi asta, cu toate că plămânii tăi bolnavi, încinşi de febră, vărsau mereu sânge. Hăituit de memeţi[1], te strecurai prin cele mai sălbatice prăpăstii ca să scapi, sprijinit de o parte şi de alta pe umerii palicarilor tăi. Ai fost haiduc, ai fost şi ostaş, dar niciodată şi nicăieri nu te-au putut prinde. Vultur adevărat, nu alta! Iar în urma ta veneau toţi vulturii mai tineri, puii tăi, credincioşii tăi palicari, bucuroşi că păşeau pe urmele tale. Până când, într-o bună zi, din simplă căpetenie de haiduci, ai ajuns răzbunătorul poporului... un adevărat erou legendar. Atunci ai început să-i alungi pe tirani, cu spada în mână, şi să dezrobeşti raialele... Răzbunător al celor oropsiţi ai ajuns.

Deodată, un alt gând îi răsări în minte lui Zaharia, un gând care îl tulbură adânc. Se cutremură şi inima începu să-i bată parcă mai tare.

— Sau poate că, după moartea lui, s-a întâmplat vreo minune? După ce a căzut Bizanţul, nimeni nu l-a mai văzut pe Constantin Paleologul. A împietrit, după cum spune legenda, „ca să reînvie după ani şi ani, când ne vom recâştiga avutul”. Oare n-o fi împietrit şi Karaiskos? Nu cumva, zeii te-au schimbat în

[1] Soldaţi în armata otomană. (N.T.).

marmoră, dragul nostru, ca să te trezeşti împreună cu împăratul, sau la un alt ceas de nevoie?

Încetul cu încetul, Zaharia îşi veni în fire, simţindu-şi sufletul mai liniştit, mai uşor, parcă întinzându-se dincolo de zidurile înguste ale peşterii. Căci gândul se poate întinde dincolo de ziduri, oricât de groase ar fi ele.

Se părea că, în ziua aceea, ziua revenirii lui la viaţă, totul era legat de-o vrajă. O melodie dulce începu să se audă, parcă răspunzând acestui sentiment de descătuşare din sufletul său.

O voce bărbătească îngâna un cântec lin. Melodia era susţinută, pe un ton mai jos, de un instrument. Era un instrument ciudat. Zaharia nu-l mai auzise niciodată. Nu era nici clarinet, nici cimpoi, dar nici vioară. Aducea cu o ghitară, dar ghitară nu era. Sunetele pe care le scotea se repezeau când mai multe la un loc, când separat, unul câte unul.

Dar şi melodia era ciudată, altfel decât cele pe care le cânta el pe vremuri, împreună cu ceilalţi flăcăi din sat. Ei bine, această melodie nu avea melosul prelung şi tărăgănat al cântecelor de pe vremea sa, dar nu aducea nici a cântare bisericească. Nici durere adâncă, nici zbucium sufletesc nu arăta, nici ţipăt de revoltă ori de grea amărăciune. Era o melodie dulce, care-ţi învăluia sufletul ca un balsam şi o mângâiere. Vorbele cântecului erau însă şi mai stranii. Nu pomeneau nici de stânci, nici de munţi sau de văi prăpăstioase, nici de turci, de ieniceri, de bătălii şi de măceluri, nici de mamele îndoliate caire-şi bocesc feciorii. Cântecul rostea vorbe de dragoste, amintind de bunătatea oamenilor şi de pacea lor. Apoi, cântecul încetă şi se auzi un oftat, iar vocea celui care cântase, un bărbat tânăr, după cum se părea, spuse:

— Gata, s-a dus! Am fost trădaţi. Am pornit plini de vise pentru o revoluţie frumoasă, adevărată şi am ajuns la dispreţ, la nepăsare, la foamete şi la neomenie...

Zaharia se cutremură în ungherul unde stătea. Tânărul vorbea de o pornire frumoasă, de o revoluţie trădată... Se ridică. Mereu acelaşi lucru, mereu acelaşi blestem asupra naţiunii. Dezbinarea şi celelalte... Dar nu părea să fie numai asta. Aici era vorba de ceva mult mai grav.

În seara aceea, căpitanul îi explicase de ce nu mai era posibilă o altă răzmeriţă, după cei şase ani de asemenea prăpăd. Acum, după o sută cincizeci de ani, oare totul să se fi năruit pe aceste meleaguri dragi, suferinde şi pustiite...?

După o oarecare tăcere, o voce feminină, dulce, foarte dulce, se auzi spunând:

— Căile vieţii nu sunt marcate cu semne de orientare. Mă tem că am luat un drum greşit.

De data asta, Zaharia sări drept în picioare. Drum greşit? Oare nu făcuseră bine că au luat calea răzmeriţei celei mari? Oare nu făcuseră bine asoultându-i pe conducătorii lor, pe căpitani, pe Petrobei şi pe ceilalţi?

Scutură din cap ca un leu furios. Vorbise din nou cu păcat. Cum se putea să nu aibă dreptate toţi aceşti eroi? Cum se poate să fi greşit toţi aceştia? Ei care erau atât de măreţi?

Uite, chiar la mănăstirea lui Osios Lukas juraseră cu toţii „moarte sau libertate”. N-au zis: „nici moarte, nici libertate”, n-au zis nici „sclavie nesfârşită”.

O altă voce bărbătească, ceva mai aspră ca prima, adăugă, parcă vrând să-i întărească temerile:

— Oricum ar fi, măi Iula, nu avem decât o singură cale de ales. Să ne intre bine în cap, că nu suntem decât nişte animale. Atunci n-o să mai avem nici o problemă. Sau, mai bine zis, nu vom avea decât problemele simple pe care le au toate animalele. Atunci, cei avuţi nu ne vor mai putea asupri.

— Cei avuţi, dragă Kostas, ne vor asupri întotdeauna, pentru că au arme şi bani, răspunse cu calm prima voce. Împotriva acestor lucruri luptăm de ani şi ani, dar n-am reuşit nimic. Iar acum, după ce ne-am destrămat, acum când ne mâncăm între noi, când nu mai suntem o mişcare, ci nişte grupuleţe...

— Dar ceea ce spui tu, măi Iorgo, întăreşte spusele mele, insistă vocea aspră. Din moment ce nu se poate să învingem armele şi banii, adică ce zic eu, dacă ne simţim, nici mai mult, nici mai puţin decât nişte animale, n-o să ne mai pese nici cât negru sub unghie de ceea ce face tagma celor avuţi.

Zaharia simţi o durere adâncă în suflet. Era, deci, adevărat. Trecuseră o sută cincizeci de ani şi naţiunea era încă în sclavie. Vai, vai, ce blestem! Cei şase ani de război, purtat în timpul vieţii sale, a primei lui vieţi, şase ani de foamete, de foamete şi de dormit iepureşte, de mizerie şi de vărsare de sânge, şase ani de măcel nu fuseseră de ajuns. Iar acum, după un secol şi jumătate, aceeaşi stare de lucruri...

Ah, blestematule de Ibraim! Tu ai salvat turcimea. Aici, însă, aici, în ţara asta unde sângele nu ajunge să se închege niciodată peste rană, aici există încă sclavie.

Cum să nu vorbească în felul acesta bietele vlăstare de greci! Cum să nu spună că numai trăind ca animalele nu vor mai suferi din cauza sclaviei?...

Adică a cui sclavie? Nu pomeniseră nici un moment cuvântul „turc“. Nu vorbiseră nici de Mahomed, nici de Ibraim. Oare cum s-o fi numind acum Imperiul Otoman?

Întinse urechea, să surprindă noul nume al marii împărăţii a memeţilor.

Zaharia auzi vorbindu-se din nou despre tiranie şi încercă să priceapă ce spuneau. Acum vorbea din nou vocea aceea dulce, feminină.

— Dar suntem noi siguri că e vorba doar de un regim al celor înstăriţi? întrebă ea.

— Sigur că suntem, răspunse vocea aspră, bărbătească. Adică, tu, Iula, nu eşti sigură?

— Nu mai sunt sigură de nimic, dragă Kostas, zise şovăitoare fata. În ultima vreme, încep să am îndoieli. Mă întreb cum, din moment ce există o putere care deţine toate cheile, care se opune poporului şi progresului, cu arme şi cu bani, cum de mai progresează, totuşi, omenirea?

Kostas o cam repezi de această dată pe fată, vocea lui devenind ameninţătoare. O întrebă ce însemnătate au toate astea.

— Cum să-ţi spun, adăugă, tot cu moliciune, fata, mă gândesc de multă vreme şi mă frământă mult treaba asta. Mai întâi, mă gândesc că dacă oricare dintre noi ar munci cu tragere de inimă, ar putea trăi binişor. Binişor, sau chiar bine. Nu numai cu mâncare, cu haine şi cu casă, ci şi cu un oarecare confort. Ar putea să aibă chiar şi o maşină a lui. Întrebarea este dacă nu cumva cel care munceşte şi prosperă ajunge şi el, până la urmă, parte a acestui regim de oameni înstăriţi? Apoi, dacă lăsăm deoparte pe cele două, trei sute, hai să zicem cinci sute de feciori de bani gata, aproape toţi ceilalţi oameni muncesc din zori şi până-n noapte.

Zaharia nu mai înţelegea acum nimic. Oare grecii deveniseră tot una cu beii? Sau cumva grecii vorbeau acum o altă limbă şi nu reuşea el să pătrundă sensul celor ce le auzea? Îşi încordă şi mai mult auzul.

— Vorbeşti vrute şi nevrute, doamnă Iula, pentru că doamnă trebuie să-ţi zic, interveni aproape cu brutalitate vocea bărbătească. Eu am în vedere regimurile care au existat începând de-acum o sută cincizeci de ani, de când Grecia s-a

eliberat. La început a fost regimul lui Mavromihalis şi al altora ca el. Aceasta a fost aristocraţia spadei. Apoi a venit regimul lui Capodistria, sosit din străinătăţi ca să guverneze Grecia, adică aristocraţia snobismului cultivat. Iar rând Grecia a fost proclamată regat, regimul s-a bazat pe toţi cei aduşi sau protejaţi de monarhii noştri. Era, mă rog, aristocraţia sângelui. Şi, în fine, când Grecia a început să se afirme, construind fabrici, blocuri şi o flotă comercială, hoteluri şi câte altele, regimul s-a întărit şi mai mult, pentru că s-a lărgit aristocraţia banului...

Zaharia se aşeză din nou în culcuşul său. Ochii i se luminară şi pe buze îi răsări un zâmbet de fericire. Respiră adânc, răsuflă uşurat.

— Pe toţi zeii! murmură el. Aşadar, neamul grecilor s-a descătuşat din sdavie! Am dobândit o patrie a noastră, liberă. Până la urmă, nu degeaba s-a vărsat atâta sânge, ci au fost puse temeliile patriei. Mărit fie numele tău, Zeus! Băieţii ziceau că se construiesc fabrici, case — sau, nu, parcă le ziceau altfel, blocuri — ca şi alte minunăţii. Iar fata aceea mai zicea că, dacă munceşti cu sârg, poţi să ai şi tu căminul tău. Aşadar, s-a ajuns şi biata Grecie, cea flămândă şi ruptă, în care casele le numărai pe degete, în timp ce colibele erau cu nemiluita! N-au fost zadarnice sacrificiile şi sângele vărsat! Măi, dar câte nu mai spun aceşti copii!

Îşi luă flinta şi sări în picioare. Dar ce minune mai era şi asta? Nu simţea nici o rană, nici o slăbiciune în trup. Dimpotrivă, se simţea mai viguros ca niciodată, parcă înaripat, uşurat de greutatea sclaviei şi a nesiguranţei.

Din doi paşi, ca două sărituri de căprioară, se şi află alături de tinerii aceia aşezaţi la gura peşterii. Erau două perechi, două fete şi doi băieţi.

— Bine v-am găsit, tinereţe! le zise.

— Cine mai eşti şi tu? se minunară tinerii. De unde ai răsărit?

— Asta e un hippy în toată legea! zise băiatul cu vocea tăioasă, Kostas.

— Ce-i cu mine, greu o să vă pot explica, le răspunse Zaharia. Şi încă şi mai greu o să puteţi înţelege.

Înaintă câţiva paşi spre ieşirea din peşteră.



— Să mă iertaţi, dar înainte de a vă întreba cine sunteţi voi şi de ce purtaţi haine franţuzeşti, continuă el, aş vrea să revăd Eleonul[1], să-mi umplu sufletul cu el din nou.

Tinerii se priviră tăcuţi, fără să înţeleagă ce le spunea, şi zâmbiră.

Între timp, Zaharia se oprise pe o mică terasă în faţa peşterii. Dar îndată ce-şi aruncă privirea în jur, rămase înmărmurit, mut de uimire. Ce-i vedeau ochii? Nici o minte omenească nu putea să înţeleagă aşa ceva.

Acolo unde odinioară ţi se umplea inima de bucurie, unde măslinii înfloriţi se întindeau cât vezi cu ochii şi unde chiparoşii stăteau aliniaţi, drepţi ca nişte spade negre, cu tăişurile în sus, unde nenumărate alte soiuri de copaci şi de arbuşti înverzeau locul, acum... acum oriunde ai privi, nu vezi decât ziduri, ziduri înalte, ca nişte cutii uriaşe...

Trebuie că erau blocurile de care vorbiseră băieţii mai înainte. Adică, cum s-ar zice, mai multe locuinţe la un loc... Nu, nu, aşa ceva nu era posibil! Case nu puteau să fie... Adevăratele case sunt construite în aşa fel încât respiraţia parfumată a lămâiului şi a florilor, chiar şi a muşeţelului, să pătrundă nestingherită pe fereastră. Nu zideşti case care să înece tot ce are natura mai frumos. Casa o construieşti pe măsura ta, pe măsura respiraţiei tale, a trupului şi a sufletului tău... Acesta nu mai era oraş, fără grădini, fără păsărele, era o adevărată stricăciune...

Mai avea în suflet o singură speranţă, că stricăciunea asta nu cuprinsese toată ţara, de la un cap la altul.

Privi în faţă, privi în stânga şi în dreapta. Cât cuprindeai cu ochii nu se vedea, însă, decât acelaşi lucru, aceeaşi imagine. În felul ăsta i se risipi şi ultima speranţă.

Pe Zeus, ce blestem mai era şi acesta? Ce soi de oameni erau ăştia, care puteau răbda aşa ceva? Se părea că o seceră uriaşă, venită din altă lume, a retezat de la rădăcină tot ce încolţeşte şi rodeşte în natură, iar, după aceea, un geniu al răului a răsturnat acolo mii şi mii de încărcături de pietre. Cum să mai respire omul? Vara, când dau căldurile, când se încing toate aceste pietre, omul nu este inundat de sudoare? Cum mai poate să doarmă? Iar ziua, cu ce îşi mai încântă ochiul?

---

[1] Livadă de măslini, care se întindea pe mari suprafeţe. În continuare Zaharia se referă la o asemenea livadă care, odinioară, se întindea în jurul Acropolei, până în depărtări.(N.T.).

Măi, că ciudat loc mai era şi acesta! Adevărată batjocură! Privi dezorientat, aproape cu desperare, spre micul grup de tineri:

— Unde este Eleonul? murmură el.

— Care Eleon? întrebară, miraţi la rândul lor, tinerii.

— Eleonul Aticei, răspunse el.

— Ce spui, amice? De care Eleon al Aticei vorbeşti?

— Este poate cea mai mare livadă de măslini a Greciei, şi trebuie să ştiţi că le-am străbătut pe toate, insistă Zaharia. Aceasta începe de la Megara şi de la Lepsina, trece pe la Faler, apoi coboară drept până la marginea mării, iar în sus ajunge până în apropierea munţilor Parnitha şi Pendeli. Doar nişte vii, nişte grădini şi, ici colo, câte un ogoraş o mai împestriţează. Ei bine, unde a dispărut această pădure de măslini?

Iula privea nedumerită spre Zaharia, iar băieţii râdeau.

— Drept cine te crezi, măi fustanelă? îl luă peste picior Kostas. Te pomeneşti că te-a trimis careva din babacii noştri să ne predici şi să ne ţii lecţii, iar tu ai început să te dai în spectacol cu aiurelile tale despre vremurile de altădată.

— Ce predici, ce lecţii să vă ţin, măi băieţi? spuse Zaharia. Eu sunt cel care are nevoie de lecţii, şi încă de multe lecţii. Vai de păcatele mele, măi copii! Eu sunt de la 1821, dacă vreţi să mă credeţi. Mai târziu o să vă explic eu, dar adevărul este că sunt de la 1821. Şi, după câte văd, nu mai înţeleg nimic. Nu vă fie cu supărare, rogu-vă, şi răspundeţi-mi la câteva întrebări. În ce an suntem şi în câte ale lunii?

— Suntem în 5 mai, 1977.

Zaharia rămase mut. Auzi colo, 1977! Făcu repede socoteala în minte: se împlineau exact o sută cincizeci de ani. Cei o sută cincizeci de ani de care îi vorbise vocea aceea nepământească!

Dădu să spună ceva, dar nu apucă pentru că i-o luă înainte Iula:

— Cinci mai, ziceţi voi? Ia staţi o clipă.

Şi întorcându-se spre Zaharia, continuă:

— Din moment ce eşti de la 1821, după cum spui, nu suntem deloc în 5 mai, pentru că, între timp, calendarul nostru s-a schimbat. Stai o clipă, să socotesc. După calendarul tău, cel vechi, cum îi zicem noi, suntem în 22 aprilie.

Atât i-a trebuit lui Zaharia să audă. Îngălbeni la faţă şi se cutremură tot. Inima i se frânse. „Douăzeci şi două aprilie! îşi aminti el. Ziua în care am fost rănit, ziua în care, după cum mi-a

spus glasul acela, şi-a dat sufletul căpitanul meu, Karaiskos! Doamne! Acum o sută cincizeci de ani! Ca astăzi!“

Tinerii îl priveau oarecum neliniştiţi.

Făcu un efort şi îşi învinse slăbiciunea. Încercând să vorbească pe un ton normal, întrebă:

— Şi unde ne aflăm, în Atena?

— În Atena, îi răspunseră ei. În peştera de pe Acropolă.

Zaharia aruncă o privire largă în afara peşterii.

— Atunci unde este Eleonul? întrebă el din nou, aproape desperat.

— Tu trebuie să ne spui ce e cu acest Eleon, râse Kostas. Pentru că până şi de sus, de pe Acropolă, n-o să vezi altceva decât ce vezi de aici...

— Adică, ziduri? Ziduri mai scunde sau mai înalte?

— Sunt case, blocuri de locuinţe.

— Ziceţi-le cum doriţi, dar, din moment ce au prăpădit Eleonul, unde mai găseşte lumea ulei pentru mâncare?

Tinerii se priviră între ei.

— Ăsta trebuie că nu-i în toate minţile, zise Iorgos.

— Nu vă fie cu supărare, măi copii, vă rog din tot sufletul, zise desperat Zaharia. Nu vă uitaţi că nu pricep. Mai târziu, vă explic eu cum stau lucrurile cu mine, dar să ştiţi că nebun nu sunt. Mă tem, însă, c-o să înnebunesc tocmai acum. Nu pricep şi pace! Din moment ce au stricat livezile de măslini, unde mai găsesc oamenii ulei pentru mâncare?

— Nu ştiu unde, dar găsesc. Mănâncă ulei de floarea soarelui.

— Dar, din moment ce nu au măslini, pe care să-i cureţe primăvara de crengile uscate, cu ce lemne gătesc mâncarea, cu ce se încălzesc pe vreme de iarnă?

De această dată tinerii râseră din toată inima.

— Dar cine mai găteşte, măi frate, cu lemne? Cum ziceai că te cheamă?

— Zaharia îmi zice.

— Deci, măi Zaharia, cu lemne s-ar putea să mai gătească şi să se încălzească doar cei câţiva oameni care mai locuiesc la munte.

Zaharia se aşeză pe un colţ de stâncă, de parcă i se tăiaseră picioarele.

— Cum adică, în Epir şi în Rumelia, la Tzumerka, la Agrafa, la Hasia, în munţii Parnasului şi ai Moreei ziceţi că locuiesc doar câţiva oameni? Cam câţi, adică?

— Foarte puţini, peste tot foarte puţini. Nu ştiu câţi anume. Se aude că multe sate s-au pustiit de tot şi că în altele nu mai întâlneşti decât vreo 10 — 20 de săteni.

— S-a zis cu naţiunea, s-a stricat de tot! spuse gânditor tânărul nostru combatant. Dar bine... la oraşe cum gătesc, cum se încălzesc oamenii?

— Cu petrol, i se răspunse. Fie cu petrol curat, fie după ce îl transformă în curent electric, care a înlocuit şi caii.

— Caii? făcu surprins Zaharia. Căluţii, asinii şi armăsarii noştri au fost înlocuiţi? Poate că nu vorbim de acelaşi lucru!

— Ba, de acelaşi lucru vorbim, măi fustanelă. Noi n-am mai văzut un măgăruş de ani de zile. Cai mai vedem, din când în când. Locul lor a fost însă luat de maşinile care înghit petrol. Acestea fac acum toate treburile.

Privirea lui Zaharia se învioră.

— Adică maşinile ard petrolul şi schimbă apa în aburi? întrebă el. Aşa, ca la vaporul nostru cel nou, să zicem?

— Cam aşa ceva, îi răspunseră.

Tare se mai minună Zaharia.

— Dar atunci, zise el, acest petrol, ca să ajungă şi pentru gătit, şi pentru hrana maşinilor, trebuie că este scos din milioane de copaci uriaşi. Cel fel de copaci sunt aceştia şi pe unde se află?

Răspunsul pe care-l auzi fu cu totul neaşeptat pentru el.

— Petrolul nu este scos din nici un copac, îi ziseră râzând tinerii. Nu creşte pe suprafaţa pământului. Este un fel de ulei negru, care se găseşte ici şi colo, ascuns în adâncurile pământului.

Nedumerit de cele auzite, Zaharia se cufundă în gânduri.

„Asta pare să fie ceva ca spiriduşul din *O mie şi una de nopţi*“, murmură el în cele din urmă.

— Dar bine, bine... acest spiriduş nu ostoieşte niciodată? întrebă apoi cu glas tare.

— Ba da, se termină într-un loc, dar mereu apare în alte locuri. Acum însă, după cum se spune, în zece, douăzeci de ani se va sfârşi de peste tot.

— Şi atunci? Ce-o să faceţi atunci? Cum mai gătiţi? Cu ce vă mai încălziţi?

Apoi continuă şi mai aprins:

— Cum o să araţi, cum o să semănaţi ogoarele, ca să scoateţi grâu şi să mâncaţi pâine albă, dacă nu aveţi cai? Trebuie că sunteţi nebuni cu toţii! Ce vă faceţi când se sfârşeşte şi cu acest spiriduş?

Tinerii se priviră între ei, apoi Kostas vorbi din nou:

— Ăsta-i marele nostru necaz, măi Zahario. La urma urmei, aceasta este o problemă care preocupă întreaga omenire, toată Europa, chiar şi America. Însă, în cele din urmă, se va găsi o ieşire. De ce să ne spargem noi capul cu aşa ceva? Să şi-l spargă alţii, tagma celor pricopsiţi.

Zaharia rămase o vreme pe gânduri. Copiii ăştia păreau băieţi buni. Cam nespălaţi şi zdrenţăroşi, dar feţele lor erau sincere şi copilăreşti. Nu se putea să-şi râdă de el. Altceva trebuie că voiau să spună, şi el era cel care nu înţelegea.

— Dragii mei copii, zise el, nu pricep ce vreţi să spuneţi. Dacă sunteţi curioşi şi dacă mă credeţi, vă spun mai târziu cine sunt. Deocamdată, însă, vă rog să-mi tălmăciţi şi mie ceva. Să zicem că aş fi venit de la munte unde, de vreo sută cincizeci de ani, n-a mai călcat picior de om. Să zicem că ar fi aşa, că nu ştiu nimic despre cele ce s-au întâmplat de atunci încoace. Rogu-vă, nu vă fie cu supărare, explicaţi-mi şi mie cum merge lumea astăzi.

Tinerii se oferiră cu plăcere, găsind că este chiar distractiv să răspunzi la întrebările lui simple. Zaharia întreba când de una, când de alta, iar ei îi răspundeau bucuroşi.

Pe la ora prânzului, Zaharia înţelesese — cât putuse el să înţeleagă — ce era Grecia şi cum trăiau grecii după o sută cincizeci de ani. Cu bunătate, în cuvinte cât mai simple, copiii îi dădeau răspuns la toate nedumeririle.

Dar veni un moment când tinerii începură să nu mai înţeleagă nici ei, începând, la rândul lor, să întrebe: cine era el, de unde venea, cum de se aflase în zorii acestei zile în peşteră, din moment ce ei veniseră de cu seară, găsind-o goală?

Zaharia avea îndoieli dacă trebuie să le spună adevărul. În cele din urmă, se hotărî să vorbească. Le povesti totul, cu de-amănuntul.

De la primele vorbe tinerii se priviră între ei şi zâmbiră.

— Când ne aflam la facultatea de medicină, murmură Iorgos, cred că acest lucru era numit dedublarea personalităţii. Nu-i aşa, Mara?

Mara, o fată serioasă şi tăcută, răspunse:

— Cam aşa ceva, dar combinată cu o amnezie gravă.

Apoi adăugă cu tristeţe:

— Te-ai gândit vreodată, Iorgos, că, dacă ne-am fi continuat studiile, acum am fi fost pe punctul de-a ajunge medici?

Răspunsul lui Iorgos nu se auzi, pentru că Zaharia continua să povestească.

— V-am spus eu că n-o să mă credeţi. Dar nu-i nimic. Şi eu am unele lucruri, din câte mi-aţi spus voi, pe care nu le cred. Multe nu-mi intră în cap, nu le pot înţelege. Minţile noastre nu se potrivesc. S-ar putea ca voi să fiţi într-adevăr schimbarea de care vorbeaţi, iar eu, continuitatea...

— Nu-i nimic, Zahario, îi zise Iula. Oricum, ne-am bucurat de tovărăşia ta.

— Şi mai cu seamă că spui lucruri drăguţe, continuă Kostas. Ei, faptul că ai o idee fixă, că un vis pe care l-ai avut l-ai luat drept realitate, crezând că Zeus este peste tot prezent şi atotputernic, nu mai are nici o importanţă. Oricum, noi te-am îndrăgit...

— Şi eu, la rândul meu, v-am îndrăgit, zise cu vioiciune Zaharia, luptătorul reînviat.

— Aşa cum ţi-am mai spus, adăugă Kostas, printre ciudăţeniile pe care ni le-ai povestit, am găsit şi multe lucruri plăcute, adevărate. De aceea, ia spune, acum, după ce am vorbit câte în lună şi în stele, ce concluzie tragi? De ce crezi că am alunecat? De ce sunt nefericiţi cei mai mulţi dintre oameni? Sau, ca s-o spun mai cu binişorul, de ce nu suntem noi fericiţi? Fericiţi ori mulţumiţi, cum vrei s-o iei.

Se aşternu tăcerea. Zaharia părea că se gândeşte profund. În cele din urmă, zise:

— Noi aveam de o sută de ori mai puţine decât aveţi voi, şi eram mulţumiţi. Îl binecuvântam pe cel de sus pentru asta. Voi pe cine slăviţi?

— Contemporanii noştri se proslăvesc, sau se blestemă numai pe ei înşişi. Cu toţii doresc însă să aibă tot mai multe bunătăţi.

— Unde or să găsească, bre, oameni buni, din ce în ce mai mult bunătăţi?

Tinerii se priviră iarăşi miraţi.

— Nu ştim, ziseră.

— Or să le producă maşinile, spuse Kostas.

Dacă un ogor bine îngrijit îţi dă cam la cinci duble, adică vreo 215 ocale, zise Zaharia, orice i-ai face, nu vei scoate mai mult de opt, hai să zic douăzeci de duble. Însă o sută de duble nu poate să-ţi dea cu nici un chip. Voi îmi ziceţi însă că lumea se înmulţeşte peste tot, că cei mai numeroşi se adună în oraşe. Din ce în ce mai mulţi. Ei bine, spuneţi-mi mie de unde vor ieşi mai

multe, din ce în ce mai multe bucate? Ogoarele sunt puţine. Nu se pot înmulţi. Iar pe astea care le aveţi, societatea vă împinge să le părăsiţi. Aşa mi se pare că-i spune grecului de rând societatea voastră: „Ia, copile, această jucărie. Ia-o, maică, şi pe ceastălaltă şi încă una, ia şi mărgelele astea, uite şi nişte zorzoane. Cu ele o să arăţi ca franţujii. O să te simţi mai bine cu ele, în mijlocul acestor ziduri cenuşii, decât dacă ai trăi fără ele în mijlocul paradisului verde". Ce să zic, parcă s-ar fi zăpăcit de tot această societate a voastră!

— Ei, cam exagerezi, măi Zahario, rise Iula. Cam exagerezi.

— Ce spui, fetiţo! insistă Zaharia. Eu vorbesc cu dreptate, din moment ce societatea părăseşte livezile şi grădinile de la munte, care pe noi ne-au hrănit din moşi-strămoşi, din moment ce face atâtea prostii şi a gonit de lângă ea pe doi dintre cei mai credincioşi tovarăşi ai omului, calul şi câinele.

— De ce zici că sunt cei mai credincioşi? întrebă fata.

— Pentru că toate vieţuitoarele, până şi omul, pot să te trădeze. Singurele dobitoace care nu te părăsesc, după ce-au ajuns ale tale, sunt calul şi câinele.

— Câini există şi acum.

— Tot e bine, spuse ceva mai uşurat Zaharia. Deci mai latră încă pe timp de noapte câinii?

Şi uitându-se în zare, cu o privire topită în depărtări, ca şi cum ar fi revăzut vechile zile îndrăgite, continuă:

— Primul câine începe greoi, cu un lătrat prelung, în faţa colibei vreunui ţăran din câmpie, apoi îi răspunde următorul şi apoi ceilalţi, până când acest lătrat se întinde peste toată pădurea şi ajung să se sperie şi să se ascundă sălbăticiunile...

Cei doi tineri râseră.

— Ei, nu chiar aşa. Latră ei câinii şi acum, dar nu se aud.

— Cum adică nu se aud? se miră Zaharia.

— Latră numai atunci când vor să-şi facă nevoile.

— Ce aiureli îmi spuneţi, măi copii! rise Zaharia. Latră vreodată câinii când trebuie să-şi facă nevoile? O iau spre primul pom din apropiere şi gata.

— Da, dar acum, dragă Zahario, căţeii sunt micuţi, trăiesc în puf şi stau împreună cu doamnele în buduarele lor. Iar acolo nu sunt copaci...

— Vorbiţi cu adevăr, măi copii? Nu cumva vă râdeţi de mine?

— Numai adevărul ţi-l spunem, răspunseră serioşi tinerii. Ne jurăm pe lumina ochilor că nu-ţi spunem decât adevărul. Câini

din cei mari, ciobăneşti, cel puţin noi n-am văzut, dar am auzit de ei...

Zaharia îi privea cu neîncredere. Se convinse că vorbeau serios şi căzu adânc pe gânduri. Într-un târziu clătină din cap şi zise:

— Dacă într-adevăr câinii care se luptau cu lupul au dispărut, iar oamenii au plecat de la sate, într-o bună noapte sălbăticiunile vor coborî din munte şi-or să vă hăcuiască.

Apoi continuă furios:

— Nu vă cred şi gata! Nu se poate să se fi stricat până şi vietăţile cele mai nevinovate. Nu-mi vorbiţi cu adevăr.

— Cu adevăr îţi vorbim, îl asigurară din nou tinerii într-un glas.

— Şi poate că de-aceea nu suntem mulţumiţi, murmură Iula.

Se aşternu o tăcere grea. Tuturor le dispăruse buna dispoziţie şi păreau absorbiţi de gânduri. Fiecare gândea la altceva. Peste puţină vreme Zaharia zise:

— În urmă cu ani mulţi, ţara ne-a căzut în sclavie. Toate frumuseţile ei au luat o înfăţişare amară. Însă spada şi flinta, sudoarea şi sângele vărsat râuri întregi, de către părinţii noştri, ne-au redat aceste frumuseţi libere şi neatinse. Dar societatea voastră le-a dispreţuit. A vrut s-o ia pe urmele străinilor...

— Dar progresul, măi Zahario? observă Iula. Ştiinţa? Pe acestea ai fi vrut să le ignorăm, să rămânem în urma altor naţiuni?

Zaharia se opri o clipă.

— Pe astea nu le ştiu, zise el gândiitor. Iar dacă sunt aşa cum mi le-aţi descris voi, mai cu seamă cele cu privire la durere şi la boli, din astea trebuia, desigur, să luăm şi noi ce trebuia luat. Eu însă nu vorbesc de astea. Eu vorbesc de lucrurile care nu se pierd, de obiceiuri şi moravuri. Nu ştiu ce au făcut alte naţii, dar a noastră se pare că nu a fost în toate minţile.

— Zaharia, chiar aşa de-ar fi, îi zise râzând Kostas, faptele s-au consumat. Roata a început să se învârtească şi nu se mai întoarce înapoi...

Zaharia dădu din cap.

— Se poate să fie şi aşa. Eu însă nu-mi voi lăsa roata să se învârtească oricum. Am să vă cer o ultimă îngăduinţă.

— Tot ce vrei, Zahario, săriră copiii.

— Să-mi explicaţi cum să ies, fără să mă pierd, din această îngrămădire de ziduri şi cum să ajung din nou la muntele Parnitha?

— Şi ce-ai să faci la Parnitha?

— De-acolo cunosc toate cărările. Ca un ogar de vânătoare, o să găsesc vechile mele urme şi o să ajung în satul meu. După cum îmi spuneaţi, s-ar putea să nu mai găsesc nici consăteni, nici case în picioare. Dar ogoarele şi grădinile tot acolo sunt, iar izvoarele nu vor fi secat chiar toate. Pe astea nu le-aş putea face la loc. Celelalte munci, însă, necesare ca să reclădesc satul în care am trăit, le fac şi singur.

— Te cred că poţi să le faci, îi zise Kostas. Şi sunt sigur că lângă tine se va aciua şi un câine ciobănesc, statornic şi credincios. Dar mersul lumii nu se poate schimba. Cu o floare nu se face primăvară.

— Nu-i nimic, dacă răsare una, urmează ele şi celelalte, de se umple locul până la urmă. Cel puţin să reînvie grădinile, podgoriile şi păşunile de trifoi, să rămână cineva în munţi, care să vă păzească de sălbăticiuni, să vină uneori pe la oraş, să vă privească în ochi şi să vă amintească de faptul că sunteţi greci. Şi să-ţi mai zic şi altceva, măi Kostas: cui îi place, n-are decât să trăiască, în continuare, în învălmăşeala asta. Chiar dacă nu vor mai răsări şi alte flori, eu cel puţin voi avea conştiinţa împăcată.

Zaharia se ridică. Apoi se ridicară şi ceilalţi.

— Să mergem, zise el, vesel. Să ies spre munte, să fiu mai aproape de natură...

Iorgos îl reţinu însă şi-i vorbi cu blândeţe:

— Te ducem, Zahario, te ducem încotro doreşti. S-ar putea să fii tu puţin cam trăsnit, dar, pe de altă parte, eşti un om dintr-o bucată, simplu şi inteligent. Ia spune-mi, însă, ţinta, ţi-o cunoşti? Cum s-ajumgi acolo, te-ai gândit?

Zaharia păru mirat.

— Cu picioarele mele, zise. Ştii câtă cale pot să bată aceste picioare şi cât de repede pot să meargă?

— Nu la asta m-am gândit, îl întrerupse Iorgos. N-ai nici o lăţcaie în buzunar, iar traista ţi-e goală de merinde.

De această dată Zaharia râse cu poftă.

— Ei bine, trebuie să ştii că nu am numai picioare. Am şi mâini. Voi mi-aţi mărturisit că mii şi mii de greci au plecat să muncească la franţuji şi în alte ţări. Mi-aţi mai spus că încă şi mai mulţi sunt cei care şi-au părăsit satele, coborând la oraş. Aşa că ce nevoie să am de bani şi de merinde? După spusele voastre, o să găsesc oriunde, în calea mea, câte ceva de robotit. Într-un loc să sap grădina şi să trag apă, în altă parte să mân oile şi să le mulg. Aşa că o să ajung acasă nu numai cu stomacul îndestulat,

ci şi cu buzunarele pline de gologani, ba s-ar putea să duc din urmă şi vreo zece mieluţi graşi.

— Să mergem, să mergem! îi grăbi Iula. Nu vedeţi că orice l-aţi întreba are răspunsul gata pregătit?

O porniră la drum, dar, nu peste multă vreme, Zaharia îi opri.

— Înainte de-a o lua spre munte, aş vrea să mă duceţi la mormântul lui Karaiskos. După cum l-am iubit, cât a trăit, trebuie să-i dau cinstirea cuvenită şi acum, după moarte.

Tinerii se priviră cu mirare.

— Care mormânt? ziseră ei. Nu există nici unui...

(Adevărul este, dragă cititorule, că, după cum ne-arată datele istorice, un mormânt al lui Karaiskakis a existat cândva. În primii ani, osemintele lui au fost îngropate la mănăstirea lui Aghios Dimitrios din Salamina, iar din 1847 au fost mutate pe locul unde se află în prezent stadionul Karaiskakis, la Neo Faliro, lângă Pireu. După construirea stadionului, mormântul a fost mutat lângă gara centrală a metroului. Aceasta s-a făcut în perioada regimului de dictatură. Pe vremea aceea, buldozerele au răscolit multe oseminte, dar s-au exprimat mari îndoieli că printre ele s-ar fi aflat şi osemintele lui Karaiskakis. Aşa că este de înţeles de ce tinerii noştri se îndoiau de existenţa unui mormânt al vestitului căpitan de oşti de la 1821.)

Zaharia se înfurie de-a binelea.

— Nu cumva mă minţiţi, măi flăcăiaşilor? întrebă el. Ori nu ştiţi nimic?

— Ştim, cum să nu ştim! protestară tinerii. Ceea ce ştim însă este că nu există un mormânt al lui Karaiskos, cum îl numeşti tu, sau Karaiskakis, cum îi zicem noi.

— Bine, măi copii, e posibil să trăiască oamenii fără cei din morminte, fără să-şi cinstească mormintele strămoşilor? strigă Zaharia.

Kostas râse larg, din toată inima.

— Măi, Zahario, fără să-ţi dai seama, ai recunoscut-o singur: nu cei vii, ci cei morţi trăiesc în morminte.

— Ba tu ai spus-o, măi. Tu singur. Ai zis că cei morţi trăiesc. Şi, într-adevăr, cei vii trăiesc în oase, iar cei morţi stau în mormintele lor. Trăiesc unul în continuarea celuilalt, unul crescut şi hrănit de celălalt. Crezi că eu aş avea astăzi suflare în mine şi o inimă care arde dacă n-aş fi băut licoarea răcoroasă din rădăcina lui Karaiskos? Dacă mormintele sunt acoperite de buruieni şi de spini, rădăcinile trecutului putrezesc, iar floarea nu

mai dă rod şi se ofileşte. Nici măcar aista nu ţi-a intrat în căpăţâna ta dogită?

Zaharia dădu din cap a mustrare. Faţa lui era acum plină de amărăciune, iar privirea i se tulburase. De la revoltă trecu dintr-o dată la tristeţe.

— Mai bine tac din gură, spuse. Bine am zis eu: s-a dus, s-a stricat naţia, s-a zis cu ea!

Tinerii stăteau tăcuţi. Îl priveau ou milă. Iula se tulbură cel mai mult dintre toţi. Pricepu că pe Zaharia îl înecau hohote de plâns.

— Este adevărat că nu există un mormânt al lui Karaiskakis, spuse ea, în schimb i-am făcut o statuie. O statuie mare, care îl arată călare pe calul său.

Faţa lui Zaharia se lumină.

— Statuie, cum erau cele din vechime? întrebă el.

— Cum erau cele din vechime. Dar nu din marmoră, ci din bronz. O să trecem şi pe-acolo.

— Dealtfel, este chiar în drumul nostru, adăugă Iorgos. Iar mai încolo se află o altă statuie, a unui alt conducător, de care ţi-am pomenit, a lui Venizelos, marele om politic al Greciei dintre cele două războaie mondiale, originar din Creta.

— Să mergem, să mergem! strigă Zaharia. Să nu mai pierdem vremea.

Dar până la urmă tot le-a fost dat să-şi piardă vremea. Când să coboare de la peşteră, în dreptul teatrului lui Dionisos se încrucişară cu o gloată de oameni care urcau.

Zaharia se opri surprins. Cei mai mulţi, bărbaţi şi femei, erau pe jumătate goi, aproape dezbrăcaţi. Purtau nişte... cum să le spună... nici izmene nu păreau, nici nădragi femeieşti... să zicem mai curând un fel de saci. Aşa că, în loc de nădragi, purtau cu toţii, bărbaţi şi femei, aceiaşi saci. Mulţi bărbaţi erau cu pieptul gol, iar alţii, ca şi femeile dealtfel, abia de şi-l acopereau pe jumătate. Abia de-şi acopereau toate cele despre care Zaharia ştia că odinioară, atât bărbaţii cât şi femeile, le ascundeau cu grijă. Aproape toţi erau blonzi, cu ochi albaştri, iar pielea lor avea o culoare roşu aprins.

Această turmă de oameni blonzi, pe jumătate goi, era condusă, în chip de cioban, de un bărbat brunet, plin de vioiciune. El însă avea ceva mai acoperită goliciunea corpului.

— Ce mai e şi cu ăştia? întrebă Zaharia.

— Sunt străini.

— Adică filoelenii din ziua de azi? mai întrebă el.

— S-ar putea să fie şi de-ăştia printre ei, îi răspunseră. Însă înainte de toate vin aici pentru turism. Care va să zică, sunt turişti.

Îi explicară ce înseamnă turist, spunându-i că vara, în Grecia, vin multe mii, sute de mii, milioane de asemenea turişti.

Zaharia dădea din cap a îndoială. Părea din nou necăjit.

— Măi frate, dar e lovită rău cu leuca societatea asta a voastră, zise el. Ca să nu vă mai zic şi altele de care mi-e ruşine şi mi-e greaţă, un singur lucru vă spun: regimul vostru, după cum îi ziceţi voi, de îmbuibaţi, îi trimite buluc pe greci să lucreze în Francia, adică îi trimite afară din ţară pe cei care seamănă şi seceră, care mulg vacile şi fac brânza, pe cei care scot din pământ tot ce are nevoie omul pentru hrana lui. În acelaşi timp însă, aduce în ţară încă şi mai mulţi străini, care, deşi nu scot nimic din pământ, mai trebuie să-şi găsească de-ale gurii, ca să mănânce.

— Măi copii, parcă ar avea dreptate amicul nostru, observă Kostas. Neisprăvitul ăla de profesor al nostru, cel de economie politică, ar fi formulat asta cam aşa: „Domnilor, regimul exportă producători şi importă consumatori”. Dar mai cu seamă primul aspect este teribil: pleacă oamenii care produc cele necesare hranei noastre. Am găsit! Din această cauză flămânzim. Da, da! De-aceea flămânzeşte atâta lume!

— Ba bine că nu, zâmbi cu amărăciune Iula. Din cauza asta, şi nu pentru că noi consumăm fără să producem nimic.

Kostas sări înţepat.

— Tu, îi zise fetei cu năduf, te consideri în ultima vreme foarte isteaţă.

— În ultima vreme, răspunse fata, nu mă consider deloc mai isteaţă decât ceilalţi oameni.

Interveni însă Zaharia.

— Hai, nu vă mai certaţi acum doar pentru că eu nu înţeleg cum merge ţara şi cum se descurcă regimul vostru. Nu înţeleg şi pace. Dar să mergem, ca nu cumva, pe lângă societatea voastră sucită, să vă mai zăpăcesc şi eu cu nepriceperea mea.

Pe drum, Zaharia păşea, într-o continuă uimire. Tinerii râdeau. El însă nu mai întreba nimic. Uneori se speria, alteori sărea să se ascundă, adeseori striga: „maică, măiculiţa mea!“ sau „pe toţi zeii!“. Uneori rămânea cu gura căscată, spunând: „ce mai e şi asta, măi copii?“ Sau: „grecii au făcut-o şi pe asta?“ ori: „grec este cel care mână blestemăţia asta?“

Şi numai aşa a ţinut-o tot drumul.

Când micul grup trecu de Zappeion, ajungând în faţa statuii lui Karaiskakis, Zaharia rămase ca trăsnit.

Stătea nemişcat. Privea cu ochii larg deschişi şi cu răsuflarea tăiată. Încet, încet dădu ocol statuii, apoi se opri din nou în faţa ei.

Cu o voce tremurată murmură:

— Mai că e adevărat Karaiskos! În carne şi oase. A împietrit împăratul, a împietrit şi căpitanul! Şi a împietrit la ceasul când, călare pe armăsarul lui, pornea la luptă! Slavă ţie, Zeus! Zeus!

Lăsă jos flinta şi îngenunche. Făcu trei temenele, dând cu fruntea de plăcile de pe alee.

În momentul în care se ridica, un bărbat cu mustaţă sură şi deasă veni alături de el. Îl privi şi Zaharia. Omul avea ţinută de căpitan. Se ţinea drept, neîncovoiat.

— Desigur, este dreptul vostru să vă maimuţăriţi pe voi înşivă. Dar să râdeţi de marii noştri eroi, care prin faptele lor şi cu sângele lor au creat Grecia, acest drept nu-l mai aveţi. Ruşine să vă fie! Ruşine!

Zaharia îşi bulbucase ochii, să-i iasă din orbite nu alta. Se pierduse de tot. Voia să facă ceva, dar nu ştia, nu se putea gândi la nimic. Dintr-o dată, însă, se aplecă, luă mâna omului în vârstă şi i-o sărută. Apoi, adunându-şi flinta de pe jos, o luă la fugă.

Micul grup alergă în urma lui.

— Să mergem, să mergem! le zise cu o voce tremurândă. Mă tem că mă podidesc lacrimile. Nu ştiu de ce, dar cred că sunt gata să plâng. S-o fi stricat ea naţia, dar de stins nu s-a stins, împietrită sau vie, mai există încă. Haideţi să-l vedem şi pe Venizelos al vostru, de care mi-aţi vorbit, şi apoi s-o pornesc spre raiul meu...

Şi o porniră la drum.

Lumea nu le dădea nici o atenţie. Câţiva doar dacă mai aruncau câte o privire lui Zaharia, pe care-l luau drept un hippy ceva mai original. Ochii atenienilor vedeau atâţia bărbaţi care păreau a fi muieri, femei despre care cu greu ai fi crezut că nu sunt bărbaţi, tot soiul de netunşi şi zdrenţăroşi, încât un netus şi un nebărbierit în plus, îmbrăcat ca un veteran de la 1821, nu le mai făcea o impresie deosebită.

Când ajunseră în faţa statuii marelui Cretan, a lui Eleftherie Venizelos, Zaharia nu păru deloc emoţionat. Era însă plin de admiraţie.

— Ce-l priveşti aşa? îl întrebară tinerii care-l însoţeau. Seamănă şi el cu cel adevărat?

— Cum aş putea să spun aşa ceva? răspunse gânditor Zaharia. Pe ăsta nu l-am cunoscut. Îl privesc însă pentru că ai zice că stă s-o pornească din loc cu un pas uşor. Ai zice că dă să vorbească. Ba, pe toţi zeii, cred că nu va întârzia să se mişte şi să vorbească!...

După ce privi pajiştea verde din jur, după ce mai privi un oarecare timp statuia, ca şi cum ar fi aşteptat să deschidă gura, să vorbească sau să pornească la drum, se întoarse spre prietenii săi zicând:

— Ia spuneţi, măi flăcăi, dar să-mi spuneţi adevărul. Pe Karaiskos de colo şi pe Venizelos ăsta de-aici, tot grecii i-au făcut, ori francii?

— Grecii, răspunseră ceilalţi, într-un glas.

— Adevăr grăiţi, măi, sau râdeţi de mine pentru că nu ştiu?

— Adevărat îţi vorbim, Zahario, adevărat.

— Şi-au mai făcut şi alte asemenea statui, tot atât de frumoase şi de adevărate? mai întrebă el vesel.

— Desigur, încă multe! Şi nu numai din astea cioplite, ci şi din cele desenate cu pana şi cu penelul.

Zaharia căzu pe gânduri. Ochii îi luceau.

— Măi, să ştiţi că voi v-aţi apropiat de zei, pentru că numai zeii ar putea să redea atâta frumuseţe şi atâta viaţă.

— Dar grecii mai fac şi multe altele, îi zise Iula. Foarte multe şi felurite. Fac ţesături frumoase, obiecte din metale şi maşinării, fac poduri...

— Fac multe poduri? se minună Zaharia. Lumea nu se mai chinuie să treaca iarna gârla prin apă?

— Nu se mai chinuie nicăieri, sau, hai să zicem, aproape nicăieri. Până şi cele mai grozave râuri au fost legate cu poduri.

— Şi sunt mari, fato, cum e cel de la Arta, cu multe arcade, sau cum e cel de la Porto-Panaghias, cu un singur picior?

— Poate că n-or fi tot atât de frumoase, Zahario, dar sunt mult mai mari. Şi grecii n-au făcut numai asemenea lucruri. Au mai făcut şi drumuri, şi porturi pentru vapoare, şi case mari cu zece şi douăzeci de caturi...

— Pe astea le-am văzut şi m-am minunat de ele, o întrerupse Zaharia. Acum, că am văzut şi am auzit de celelalte... Acum, nu mai pot să zic că sunteţi chiar aşa de... Este adevărat că, într-o parte, lucrurile sunt bune, într-altă parte însă sunt încurcate. Păcat. Le încurcaţi tocmai pe cele mai uşoare, care sunt de primă trebuinţă. Nu pe cele care se apropie de zei, ci pe cele care sunt foarte aproape de om. Şi pentru că eu sunt un om pur

şi simplu, aş zice „lemn necioplit” cum ne spunea dascălul la şcoala secretă... De aceea, mai bine să mergem. Să mergem ca să mă scoateţi din aceste ziduri, să-mi văd Parnitha mea. Îndată ce-i văd piscurile, îmi găsesc eu drumul....

Micul grup rămase oarecum încurcat. Acest Zaharia le făcuse o impresie puternică şi-l îndrăgiseră. N-ar fi vrut să se despartă atât de repede de el.

El însă insistă şi în cele din urmă porniră. Înaintară o bucată bună de drum. Când casele începură să se rărească, trecând dincolo de Psychico, Zaharia observă că tinerii obosiseră. Dealtfel, se vedea muntele Parnitha.

— Măi, copii, zise el, m-aţi îndatorat tare mult. A sosit însă ceasul să vă îmbrăţişez şi să ne despărţim.

Stăteau cu toţi încurcaţi, tăcuţi.

Tăcerea fu întreruptă, în cele din urmă, de Iula. Făcu un pas înainte, ca şi cum ar fi dorit să se distingă de ceilalţi, şi vorbi pe un ton plin de hotărâre.

— Ia-mă cu tine, Zahario, îi zise.

— Să te iau cu mine? Ce să cauţi tu cu mine?

— După cum ţi-am spus, noi căutăm o schimbare... O căutăm cu pasiune, dar n-o aflăm nicăieri. Ori, dacă o aflăm, de fiecare dată este tot din cele care ne duc spre rău. Schimbarea ta pare să fie una adâncă şi bună. De-aceea vreau să vin cu tine.

Ceilalţi stăteau tăcuţi, plini de uimire. Se vedea că Zaharia se află în încurcătură. Era clar că nu voia s-o ia cu el, şi căuta motive să se împotrivească.

— Dar ceea ce vreau eu nu este o schimbare, zise el în cele din urmă. Ceea ce caut eu este mai curând o continuare a celor din vechime...

— Pentru mine va fi o mare schimbare, insistă Iula Aşa va fi mai bine: tu vei asigura continuitatea, te vei bucura de ea, iar eu voi încerca, mă voi bucura de schimbare...

Privirile lui Zaharia luciră ciudat şi un zâmbet abia vizibil dădu să-i răsară pe buze.

Apoi, dintr-o dată, devenind serios şi plin de hotărâre, întrerupse visurile fetei.

— Nu se poate, zise el. Eu o apuc peste dealuri, căutând de mâncare ca lupul. O pornesc spre locuri pline de sălbăticiuni...

— De multe ori, răspunse decisă Iula, care părea să-şi fi făcut toate socotelile, de multe ori am pornit spre locuri necunoscute, cu speranţe nesigure, căutând în drum hrană. Dar, în această nouă pornire, toate par mai simple şi mai sigure.

— Nu se poate, cu nici un chip! o întrerupse cu convingere Zaharia. Şi-apoi... pe drum... o fată împreună cu un bărbat tânăr... bărbat şi femeie, singuri... nu se cade.

Iula îl privi drept în ochi şi pentru prima oară figura ei căcăpătă o expresie de demnitate. Păru să ezite o clipă, apoi, cu o voce calmă, zise:

— Vreau să merg pe drumurile tale şi să stau în culcuşul tău de sălbăticiune. În ce priveşte fetele, aşa cum le înţelegi tu, apoi află că foarte puţine mai sunt din acestea la Atena...

De această dată, Zaharia se apropie de ea şi îi vorbi aproape în faţă:

— Atunci, ăsta este un motiv în plus ca să nu vii cu mine! Eu, îndată ce prind rădăcini în culcuşul meu, o să-mi fac o casă. O să am copii. Şi crezi că o să mă încurc cu o femeie care nu va fi curată când va păşi în casa mea?

Parcă un trăsnet ar fi lovit-o, dintr-o dată, pe tânăra fată. Nu un trăsnet din cele care te-aprind pe dinafară, ci din cele care te ard pe dinăuntru. Îngălbenise toată, înţepenise. Pieptul i se zbuciuma şi, aşezându-se pe pământul pe care primăvara ateniană îl umpluse de verdeaţă, izbucni în sughiţuri de plâns.

Micul grup se apropie de ea, iar prietena ei, fata cealaltă, îngenunche alături, vorbindu-i încetişor la ureche ca s-o liniştească. Nu se auzea bine ce-şi spuneau. Distinseră doar câteva cuvinte.

— Nu mai plânge, Iula, nu te necăji. N-a fost decât o simplă vorbă, o prostie...

— Proşti suntem noi, se auzi printre sughiţuri.

— Linişteşte-te, te rog. Eşti tare tulburată. Vino-ţi în fire!...

— Am încurcat drumul în viaţă. Am luat-o pe o cale tare greşită, se mai auzi printre sughiţuri.

Apoi, mai venindu-şi în fire, Iula adăugă:

— Scrie adresa mea pe o hârtie.

Zaharia făcu câţiva paşi nervoşi. Îi îndrăgise pe aceşti tineri, iar ei se purtaseră cu el atât de bine, atât de atenţi... Mai cu seamă Iula. Cum făcuse de-o necăjise atât de tare?...

Apoi se apropie de ei şi le zise:

— Ascultaţi, măi copii, şi nu mă judecaţi cu răutate. Voi m-aţi îndatorat foarte mult, m-aţi vrăjit pur şi simplu. M-aţi învăţat atâtea lucruri, mi-aţi deschis ochii. Fără voi m-aş fi pomenit ca o coajă de nucă pe apa mării, m-aş fi pierdut. Aşa că, nu se cade să vă necăjesc. Ar fi păcat să ne stricăm prietenia. Haideţi să ne îmbrăţişăm şi să ne despărţim cu dragoste! Iată, Parnitha e

aproape. Ea rămâne întotdeauna aceeaşi. N-o să urc până în vârf. O să trec prin şaua aia, care se vede în dreapta, şi de-acolo, după o zi de drum, ajung la poalele Parnasului. Haideţi, sunteţi nişte tineri minunaţi cu toţii. Haideţi să ne îmbrăţişăm.

Se îmbrăţişară cu drag. Iula îşi mai revenise. Înainte de a-l îmbrăţişa, îi dădu o hârtie.

— Dacă îţi schimbi cumva gândul, îi zise, scrie-mi la această adresă, ca să-mi spui în ce sat eşti. O să vin de îndată...

Zaharia o îmbrăţişă şi pe Iula şi dădu să pornească. Ceva mai încolo, însă, se opri şi le strigă:

— Copii! Măi flăcăi şi fete! Măi, pui de greci! S-a înstrăinat ea naţia, iar societatea voastră o fi ea lovită cu leuca, dar multe dintre rădăcini rămân aceleaşi. Aceleaşi au rămas, şi neschimbate sunt. Ascultaţi-mă pe mine, că v-o spun. Rămân aceleaşi. Acum, vă las cu bine, pui de greci!

Şi călcând cu paşi mari, veseli, Zaharia o luă spre munţii înalţi, să-şi regăsească vechea lui lume, veche şi nouă, pentru că este eternă.

Cuprins

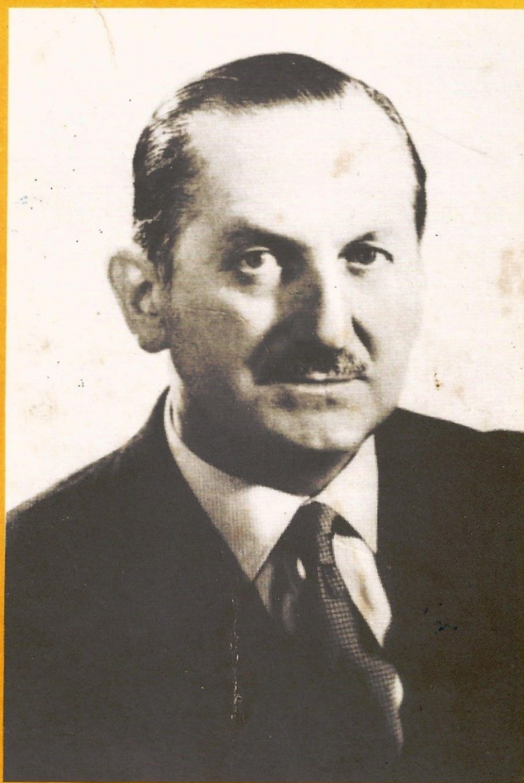
Lector: ŞIŞMANIAN ECATERINA
Tehnoredactor: FL. PREDA

....

Bun de tipar 10 XII 1979. Apărut 1979. Tiraj 25.000 broşate. Coli de tipar 6 ¼

....

Tiparul executat sub cd. 494 La I. P. „Filaret”
str. Fabrica de chibrituri nr. 9 — 11 Bucureşti
Republica Socialistă România



Lei 4,50